

Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers (S.P.O.A.)

Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers (S.P.O.A.)
Akerstraat 92, 6411 HD Heerlen
Postbus 4471, 6401 CZ Heerlen
Telefoon: 088 - 116 3021
Internetsite: www.spoa.nl

Ingeschreven in het Handelsregister van
de Kamer van Koophandel onder nummer 41150815

Verslag over het boekjaar 1-1-2016 t/m 31-12-2016

SPOA jaarverslag 2016

Samenvatting

Ontwikkeling beleidsdekkingsgraad

Per ultimo 2016 is de beleidsdekkingsgraad gedaald van 99,1% ultimo 2015 naar 93,8%. Door de daling van de rente stijgen de verplichtingen harder dan het vermogen, hetgeen resulteert in een lagere dekkingsgraad.

De beleidsdekkingsgraad is het twaalf maandsgemiddelde van de actuele dekkingsgraden van de voorgaande maanden. Beslissingen van het bestuur zoals toekenning van toeslagen dan wel kortingen zullen gebaseerd zijn op deze beleidsdekkingsgraad.

De dekkingsgraad van een pensioenfonds wordt beïnvloed door de ontwikkeling van de pensioenverplichtingen enerzijds en de ontwikkeling van het vermogen anderzijds. De rente ontwikkeling heeft op zowel de verplichtingen als op het vermogen invloed.

Ontwikkeling verplichtingen

De stijging van de voorziening pensioenverplichtingen (VPV) is de laatste jaren vooral veroorzaakt door de sterk gedaalde marktrente en door de gestegen levensverwachting. De te hanteren rekenrente, gerelateerd aan de marktrente, wordt voorgeschreven door De Nederlandsche Bank (DNB).

In 2016 is de rekenrente per saldo gedaald. De VPV is gestegen van € 1.526 miljoen ultimo 2015 naar € 1.697 miljoen ultimo 2016.

Ontwikkeling vermogen

De ontwikkeling van het vermogen wordt beïnvloed door de marktrente alsmede door de resultaten op de aandelenmarkten. In het jaar 2016 is de rente na een aanvankelijke stijging uiteindelijk lager geëindigd. Over het hele jaar genomen is de rente iets gedaald terwijl de risico opslagen stegen. Dit resulteerde in een resultaat op vastrentende waarden van 12,1%. De andere beleggingscategorieën behaalden ook een positief resultaat. Het totale beleggingsresultaat is 11,1%, hetgeen iets hoger is dan de benchmark (9,7%).

Herstelplan

Het herstelplan 2016 laat zien dat geen kortingsmaatregel nodig is.

Premie-, toeslagen- en beleggingsbeleid

In 2013 is het premie-, toeslagen- en beleggingsbeleid onderzocht in een Asset and Liability Management studie (ALM studie). In 2015 heeft het bestuur de gevolgen van het per 1 januari 2015 ingevoerde Financieel Toetsingskader onderzocht. Ter onderbouwing is een risicobereidheidsonderzoek onder haar deelnemers gehouden en is het beleggingsbeleid geanalyseerd. Daarnaast is een haalbaarheidstoets uitgevoerd. Begin 2017 wordt een nieuwe ALM studie uitgevoerd

Dit verslag is overeenkomstig het bepaalde in artikel 10, lid 4 en 5 van de statuten van het Pensioenfonds, vastgesteld door het bestuur op 15 juni 2016. De wijze van verslaggeving is conform de bepalingen in Titel 9 Boek 2 BW en de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving.

Inhoud

	Pagina
SPOA jaarverslag 2016	
Samenvatting	3
Bestuur en organisatie	
Karakteristieken van het fonds	8
Meerjarenoverzicht	13
Bestuursverslag	
Ontwikkelingen en doelstellingen van het pensioenfonds 2016	15
Pension Fund Governance	16
Financiële paragraaf	19
Ontwikkeling van de voorziening pensioen verplichtingen (VPV)	19
Ontwikkeling belegd vermogen	21
Ontwikkelingen in de portefeuille en rendementen SPOA	22
Lange termijn rendementen SPOA	23
Premie beleid	24
Risicohouding	26
Risicobeheer	28
Verzekerdenbestand	34
Kosten pensioenuitvoering	35
Bestemming van het exploitatiesaldo	39
Verwachte ontwikkelingen 2017	39
Verantwoordingsorgaan	
Verslag van het Verantwoordingsorgaan	41
Reactie van het bestuur	44
Intern toezicht	
Verslag intern toezicht	45
Reactie van het Bestuur	46

Pagina

Jaarrekening

Balans per 31 december	48
Staat van baten en lasten	50
Kasstroomoverzicht	52
Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	53
Toelichting op de balans per 31 december	58
Gebeurtenissen na balansdatum	65
Toelichting op de staat van baten en lasten	66
Resultaatbestemming	70
Risicoparagraaf	71

Overige gegevens

Statutaire bepaling van resultaatbestemming	83
Actuariële verklaring	84
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	86

Bijlagen

Kenmerken van de Pensioenregelingen	93
-------------------------------------	----

Bestuur en organisatie

Bestuur per 31 december 2016

Voorzitter	M.A. Hagenzieker (tot 1-1-2017), apotheker
Secretaris	Mw. M.M.J.J. Menheere, apotheker
Penningmeester	J. P. Boelstra, apotheker
Leden	Mw. M.J.G. van de Lustgraaf-Wielens, apotheker (voorzitter per 1-1-2017) A.J.M. Bakker, apotheker, vice-voorzitter R.A.L. Heijn
Aspirant bestuursleden	Mw. E.E.A.M. Lie-Kwie-ten Berge, apotheker B. Steffens, apotheker

De bestuursleden van het pensioenfonds worden door de beroepspensioenvereniging BPOA voorgedragen.

Organisatie

Directeur	R.J.P. Siebesma
Beleggingsadviseur	M.W. Thomassen AON/Hewitt Consulting, Amsterdam
Extern beleggingscommissielid	R.J. van Asselt
Administrateur	AZL N.V., Heerlen
Accountant	P.A.E. Dirks RA Ernst & Young Accountants LLP, Eindhoven
Adviserend Actuarissen	Mw. L.J.C.M. Thissen, MSc AAG Mw. M.J.A. Klein, MSc AAG Sprenkels & Verschuren, Amsterdam
Certificerend Actuaris	J.J.M. Tol, AAG Triple A - Risk Finance Certifications B.V., Amsterdam

Karakteristieken van het fonds

De Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers (SPOA) is een beroepspensioenfonds opgericht op 30 december 1971 ten behoeve van de pensioenvoorziening van de in de openbare farmacie werkzame apothekers. Het fonds is statutair gevestigd te Den Haag. Het pensioenfonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41150815. De laatste statutenwijziging dateert van 3 juli 2014.

Verplichtstelling

De pensioenregeling is door de Beroepspensioenvereniging Pensioenfonds Openbare Apothekers (BPOA) vastgesteld en door het Ministerie van Sociale Zaken op 8 mei 2015 tot en met 2020 verplicht gesteld voor alle apothekers werkzaam in de openbare apotheek. Deelnemers die onder de verplichtstelling vallen, moeten zich aanmelden bij SPOA. Daarnaast heeft SPOA de plicht naar de deelnemers en andere belanghebbenden om de verplichtstelling te handhaven.

Toeslag ambitie

Het pensioenfonds heeft de ambitie de opgebouwde pensioenen, de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenaanspraken waardevast te houden. In 2016 is het pensioenfonds niet geslaagd in deze ambitie.

De missie van Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers:

Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers, SPOA, streeft naar een goed pensioen voor aangesloten apothekers en draagt hieraan bij door kwaliteitsgericht, kostenbewust, maatschappelijk verantwoord en evenwichtig te handelen. SPOA staat dicht bij (voormalig) aangesloten apothekers en hun nabestaanden en voert een solide financieel beleid.

Visie van Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers:

SPOA is een pensioenfonds van, voor en door (voormalig) aangesloten apothekers. SPOA werkt continu aan een solide financiële positie en handelt in het belang van de (gewezen) deelnemers en gepensioneerden. SPOA ziet het als haar taak om haar belanghebbenden te voorzien van de benodigde informatie om keuzes gebaseerd op feiten te kunnen maken. Het bestuur staat daarom in contact met beroepsgenoten en bevordert het pensioenbewustzijn van haar belanghebbenden door relevante en transparante communicatie, ook als het gaat om risico's, rechten en koopkracht van (gewezen) deelnemer, gepensioneerden en hun nabestaanden.

SPOA blijft aansluiten op de ontwikkelingen in de pensioensector en binnen de beroepsgroep en dient daarom een wendbare organisatie te zijn. Daartoe heeft SPOA een duidelijk beeld van haar eigen positie alsmede de voor- en nadelen van andere aanbieders van pensioen.

Strategie

Het pensioenfonds kent een zo efficiënt mogelijk operationele uitvoering in combinatie met een gezonde bedrijfsvoering, een proactieve houding en verandervermogen door:

- De processen adequaat in te richten en vast te leggen, en op beheerste wijze te doorlopen
- Het vermogen te beheren op basis van investment beliefs, waarbij een prudent en verantwoord beleggingsbeleid wordt vastgesteld
- De prestaties van SPOA op het gebied van beleggen, kosten en risicomanagement te monitoren en te vergelijken met alternatieven
- De sterkten en zwakten van de eigen organisatie te kennen en te vergelijken met alternatieve aanbieders voor pensioenen
- Deelnemers en belanghebbenden op een begrijpelijke en relevante wijze van informatie te voorzien
- Op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen in de pensioensector en binnen de beroepsgroep

Kernwaarden van SPOA

Verbonden:

SPOA is van, voor en door (voormalig) aangesloten apothekers en handelt in het belang van zijn deelnemers. SPOA heeft korte lijnen met de beroepsgroep, heeft verstand van apothekersbranche en het bestuur bestaat grotendeels uit beroepsgenoten. SPOA heeft oog voor de verschillen in deelnemers (jong, oud, zelfstandig, loondienst) en ziet waar de wensen gehonoreerd kunnen worden binnen de doelstellingen en taken van SPOA.

Toegewijd:

SPOA voert de aan haar toevertrouwde taken op een adequate, correcte, weloverwogen, deskundige, professionele en zorgzame wijze uit. De deelnemers kunnen op SPOA vertrouwen. SPOA werkt vanuit een robuust en solide beleidskader en de beginselen van goed pensioenfondsbestuur. De beslissingen van SPOA zijn zorgvuldig en passend binnen het karakter en de verantwoordelijkheden van het pensioenfonds. Bij inschakeling van externe partijen moeten ook die aan de normen van SPOA voldoen.

Laagdrempelig:

SPOA is aanspreekbaar op haar gedrag en besluiten. SPOA is bereikbaar en de communicatie over de pensioenregeling, de financiële positie van SPOA en de risico's die daaraan verbonden zijn voor de belanghebbenden van SPOA is helder en open. Over de invulling van de aan SPOA opgedragen taken, het gevoerde beleid en de resultaten daarvan legt het bestuur van SPOA verantwoording af aan de daarvoor aangewezen organen.

Beleid en verantwoording

Het fonds geeft uitvoering aan het pensioenreglement zoals vastgesteld door de Beroepspensioenvereniging Pensioenfonds Openbare Apothekers (BPOA). Deze uitvoering bestaat uit het beleggen van het beschikbare vermogen, het doen van uitkeringen en het informeren van belanghebbenden. Het bestuur is eindverantwoordelijk voor de uitvoering en houdt als 'goed huisvader' de regie over de werkzaamheden van het fonds. Daartoe hanteert het fonds de volgende beleids- en verantwoordingscyclus:

- Beleid vastlegging: vastgelegd in het reglement en de uitvoeringsovereenkomst
- Analyse en verankering: door middel van een Asset and Liability Management Study (ALM) en vastgelegd in de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN) en het risicomanagement document
- Implementatie: vastgelegd in uitbestedingsdocumenten, Vermogensbeheermandaten, Service Level Agreements
- Monitoren: door middel van SLA rapportages, performance rapportages en ISAE rapporten
- Verantwoording: UPO (uniform pensioenoverzicht), jaarrekening, verslag Verantwoordingsorgaan en Intern Toezicht, communicatie naar deelnemers

Kenmerken van de regeling

De beroepspensioenvereniging BPOA heeft per 1 januari 2015 een regeling vastgesteld, waarbij sprake is van een inkomensafhankelijke premie en pensioenopbouw. De regeling wordt per 1 januari 2015 aangemerkt als een DB (defined benefit) regeling ofwel een uitkeringsregeling.

De kenmerken van de regeling zijn opgenomen in de bijlage achterin dit verslag.

Bestuur

Rooster van in functie en aftreden bestuursleden SPOA

	<i>Naam</i>	<i>in functie</i>	<i>aftredend</i>
	Hagenzieker, M.A. (1948)	3-1-1995	31-12-2016 (derde termijn)
	Bakker, A.J.M. (1958)	28-11-2002	31-12-2017 (derde termijn)
	Mw. Menheere, M.M.J.J.(1975)	1-1-2007	31-12-2016 (tweede termijn)
	Boelstra, J.P.(1950)	1-1-2010	31-12-2018 (tweede termijn)
Mw. Van de Lustgraaf-Wielens, M.J.G. (1959)		1-1-2012	31-12-2020 (tweede termijn)
	R.A.L. Heijn (1965)	13-4-2016	13-04-2020 (eerste termijn)

Het bestuur bestond in 2016 uit twee vrouwen en vier mannen.

De zittingsduur van bestuursleden is vier jaar met de mogelijkheid om twee maal herbenoemd te worden. De maximale zittingsduur is daarmee twaalf jaar, ingaande op 1 juli 2014. Voor twee bestuursleden was op dat moment reeds deze maximale periode overschreden. Kijkende naar de samenstelling van het bestuur is besloten dat deze bestuursleden hun zittingstermijn zouden uitdienen.

Het bestuur heeft uitsluitend bevoegdheden conform statuten en reglementen van het fonds, overeenkomstig de vastlegging in de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN). Het bestuur laat zich bijstaan door externe adviseurs op actuariële, juridisch en fiscaal terrein. Dit geldt tevens voor beleggingsadvies en strategische communicatie. Het bestuur blijft evenwel te allen tijde eindverantwoordelijk voor alle activiteiten van het pensioenfonds en houdt dan ook toezicht op zijn adviseurs.

Het pensioenfonds verricht slechts activiteiten in verband met pensioen en werkzaamheden die daarmee verband houden. Er worden door het fonds geen nevenactiviteiten uitgevoerd.

Per ultimo 2016 zijn er twee aspirant bestuursleden. De aspirant bestuursleden hebben geen beslisbevoegdheid en stemrecht.

	<i>Naam</i>	<i>in functie</i>
	Mw. Lie-Kwie-ten Berge, E.A.A.M. (1986)	aspirant
	Dhr. Steffens, B (1970)	aspirant

Commissies

Het fonds kent drie commissies, die verantwoordelijk zijn voor de uitwerking van diverse onderwerpen ten behoeve van het bestuur. De commissies bereiden bestuursbesluiten voor, het bestuur beslist.

- De pensioencommissie is belast met beleidsvoorbereiding op het gebied van pensioenregeling en reglementen, de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN), premie- en toeslagbeleid, uitvoeringsovereenkomst.
De pensioencommissie is tevens verantwoordelijk voor het coördineren van de totstandkoming van jaarverslag en jaarrekening. Per ultimo 2016 hebben de heren Boelstra, Hagenzieker en mevrouw Van de Lustgraaf-Wielens zitting in de pensioencommissie. Vanaf 2017 neemt mevrouw Lie-Kwie-ten Berge ook deel aan deze commissie, samen met de heer Steffens. De adviserend actuaire is eveneens aanwezig tijdens de vergaderingen.
- De commissie Beleggingen voert het door het bestuur vastgestelde beleggingsbeleid uit en monitort de beleggingen. Zitting per ultimo 2016 hebben de heren Bakker, Boelstra (aspirant beleggingscommissielid), Hagenzieker en Heijn. Vanaf 2017 neemt de heer Steffens ook als aspirant beleggingscommissielid deel aan deze commissie. Daarnaast heeft de heer Van Asselt (Sprenkels & Verschuren) zitting in de beleggingscommissie als extern beleggingsdeskundige. De adviseur van de beleggingscommissie is de heer Thomassen van AON/Hewitt.

- De commissie Communicatie houdt zich bezig met de communicatie naar de deelnemers en andere stakeholders. Zitting hebben per ultimo 2016 de dames Van de Lustgraaf-Wielens, Menheere en Lie-Kwie-ten Berge (aspirant bestuurslid). De adviseur van deze commissie is de heer Simon van Bureau voor Strategische Pensioencommunicatie.

Verantwoordingsorgaan (VO)

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit de volgende leden:

Mevrouw J.M.H. Bezemer-Biermans (1966) en de heren J.F.G. Trooster (1958), C.B.M. Heerkens (1956) en J.C. Kortekaas (1952). Het VO bewaakt of het bestuur de uitvoeringsovereenkomst en het pensioenreglement juist uitvoert. Het VO bewaakt eveneens de evenwichtige belangenbehartiging van de verschillende belanghebbenden door het bestuur.

Het verantwoordingsorgaan geeft jaarlijks een algemeen oordeel over het handelen van het bestuur, onder meer aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere relevante informatie, waaronder de bevindingen van de visitatiecommissie. De verantwoording die het bestuur aflegt is onderdeel van de jaarverslagcyclus.

Het bestuur heeft afgelopen jaar driemaal overleg gehad met het verantwoordingsorgaan. Daarnaast is er regelmatig tussentijds contact geweest indien dit door een van de partijen wenselijk werd geacht. Het verslag van het verantwoordingsorgaan is opgenomen in dit jaarverslag.

Er wordt niet voldaan aan de Wet Versterking Bestuur omdat in het VO niemand zitting heeft die jonger is dan 40 jaar.

Intern toezicht

Voor het intern toezicht is gekozen voor het visitatiemodel. Het intern toezicht is in 2016 uitgevoerd door Stichting Dienstverlening Beroepspensioenfonds.

De visitatiecommissie heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. Het intern toezicht beoordeelt de beleids- en bestuursprocedures en -processen, de checks and balances, het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Het intern toezicht legt over de uitvoering van haar taken verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan.

De samenvatting van het verslag van het intern toezicht 2015/2016 is opgenomen in dit jaarverslag. De reacties van het verantwoordingsorgaan en de reactie van het bestuur op dit verslag zijn opgenomen in onderliggend jaarverslag 2016.

Compliance officer

Dhr E. Klijn vervult de rol van compliance officer.

Verslag van de compliance officer 2016

De compliance officer heeft verslag uitgebracht aan de voorzitter van het bestuur.

De rapportage bevat de volgende elementen:

1. Beoordeling van inrichting en werking van compliance binnen Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers;
2. Ontwikkeling op het gebied van wet- en regelgeving;
3. Rapportage incidenten;
4. Nevenfuncties van door het bestuur benoemde verbonden personen van Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers te weten bestuurders van het fonds, de leden van het verantwoordingsorgaan en de directeur van het pensioenbureau. Tevens de naleving van gedragscode door de verbonden personen en onderzoek of er sprake is van mogelijke belangenverstremgeling;
5. Rapportage omtrent relatiegeschenken;

Er zijn bij de compliance officer geen incidenten gemeld.

De nevenfuncties van de verbonden personen geven geen aanleiding tot nader onderzoek. Er zijn geen insiders benoemd bij het pensioenfonds.

Er zijn geen relatiegeschenken ontvangen die niet passen in de normering van het fonds.

De verbonden personen hebben de naleving van de gedragscode ondertekend.

De verbonden personen hebben verklaard dat er geen relaties zijn tussen familie (tot 2e graad) en dienstverleners van het pensioenfonds i.v.m. mogelijke belangenverstrengeling.

Er zijn door de dienstverleners geen incidenten gemeld.

De compliance officer beoordeelt dat de inrichting en werking van compliance bij pensioenfonds Openbare Apothekers voldoet aan wet en regelgeving.

Actuaris

Het actuariële werk is uitbesteed aan Sprenkels & Verschuren. Er is praktisch altijd een vertegenwoordiger van dit bedrijf aanwezig tijdens de bestuursvergaderingen.

Administratie

De administratie en uitvoering van de regeling van SPOA is uitbesteed aan AZL N.V. in Heerlen. De afspraken met betrekking tot de uitbesteding van taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in een Service Level Agreement (SLA) tussen het fonds en AZL. Dit contract is vernieuwd in het voorjaar van 2015.

Vermogensbeheer

Het vermogensbeheer is ultimo 2016 ondergebracht bij de volgende partijen:

Aandelen	Acadian (Discretionair mandaat, Europa) Actiam (Drie beleggingsfondsen: Eu, US/Can en Pacific incl Japan) Blackrock (Twee fondsen: Emerging Markets)
Vastrentende waarden	Pimco Blackrock
Market Neutral	Blackrock Alternative Advisors
Vastgoed	CBRE LaSalle Inv. Management

Kasbank is aangetrokken als custodian en voert de beleggingsadministratie uit. In de ISAE verklaring is een beperking opgenomen. Het bestuur van SPOA heeft vastgesteld dat met terugwerkende kracht de aantoonbaarheid van de controls hersteld is.

Er zijn vaste vergoedingen afgesproken met de vermogensbeheerder Blackrock, Pimco en Actiam. Deze partijen ontvangen geen performance gerelateerde fee's.

In de overeenkomst met CBRE is nog wel een performance gerelateerde component opgenomen.

Met Acadian is overeengekomen dat bij een hoge outperformance de performance gerelateerde vergoeding hoger is. Daarnaast is met Acadian overeengekomen dat de totale vermogensbeheervergoeding en performance gerelateerde vergoeding in enig jaar is gemaximeerd op 65 basispunten (bp).

Herverzekering

Bij Zwitserleven zijn de risico's op overlijden en arbeidsongeschiktheid op basis van een stop loss verzekering herverzekerd.\

Meerjarenoverzicht

	2016	2015	2014	2013	2012
Aantallen					
Actieve deelnemers	2.863	2.850	2.814	2.763	2.743
Gewezen deelnemers	1.125	1.096	1.036	1.019	960
Pensioengerechtigden	1.242	1.203	1.164	1.158	1.137
Totaal	5.230	5.149	5.014	4.940	4.840
Financiële gegevens (in duizenden euro)					
Toeslagen (voorwaardelijk)					
Indexatie actieven	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Indexatie inactieven	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Kortingen					
Korting per 1 april 2012	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,0%
Korting per 1 april 2013	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	6,8%
Korting per 1 april 2014	0,0%	0,0%	0,0%	4,6%	0,0%
Beleggingen voor risico pensioenfonds					
Belegd vermogen	1.583.127	1.441.779	1.455.820	1.174.949	1.248.383
Beleggingsopbrengsten	156.821	-5.364	280.802	-12.526	126.438
Totaal rendement	11,1%	-0,1%	23,9%	-0,7%	11,6%
Reserves					
Algemene reserve	-76.076	-56.117	70.547	49.715	-23.105
Totaal reserves	-76.076	-56.117	70.547	49.715	-23.105

	2016	2015	2014	2013	2012
Technische voorzieningen					
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds ¹⁾	1.695.050	1.524.500	1.409.048	1.165.304	1.262.879
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	828	889	1.014	1.049	1.213
Overige technische voorzieningen	658	658	640	1.411	1.542
Totaal technische voorzieningen	1.696.536	1.526.047	1.410.702	1.167.764	1.265.634
Premiebijdragen van deelnemers	28.830	28.614	21.334	21.424	21.821
Pensioenuitkeringen	32.925	31.466	30.755	31.882	33.488
Dekkingsgraad					
Actuele dekkingsgraad ²⁾	95,5%	96,3%	105,0%	104,3%	98,2%
Vereiste dekkingsgraad	117,9%	118,3%	113,7%	115,3%	112,6%
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,2%	104,3%	104,3%	104,3%	104,3%
Beleidsdekkingsgraad	93,8%	99,1%	106,2%		

1) De technische voorzieningen ultimo 2016 zijn gebaseerd op de Prognosetafel AG2016, startjaar 2017, met fondsspecifieke leeftijdsafhankelijke correctiefactoren op de sterftekansen. Ultimo 2015 gebaseerd op de Prognosetafel AG2014, startjaar 2016, met fonds specifieke leeftijdsafhankelijke correctiefactoren op de sterftekansen. Ultimo 2014 gebaseerd op de prognosetafel AG2014, startjaar 2015, met fonds specifieke leeftijdsafhankelijke correctiefactoren op de overlevingskansen. Voor 2012 en 2013 gebaseerd op de AG-prognosetafel (2012-2062) met de fondsspecifieke leeftijdsafhankelijke correctiefactoren.

2) De actuele dekkingsgraad is als volgt berekend: $(-76.076 + 1.695.050 + 828 + 658) / (1.695.050 + 828 + 658) \times 100\% = 95,5\%$

Bestuursverslag

Ontwikkelingen en doelstellingen van het pensioenfonds 2016

Dekkingsgraad ontwikkeling

In onderstaande tabel is de ontwikkeling van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad weergegeven.

	YTD 2016	YTD 2015
Beleidsdekkingsgraad	93,8%	99,1%
Dekkingsgraad	95,5%	96,3%

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden van de afgelopen 12 maanden.

Op basis van de beleidsdekkingsgraad worden beleidsbeslissingen genomen.

Ultimo april 2017 is de beleidsdekkingsgraad 95,5%.

Vereiste dekkingsgraad

De vereiste dekkingsgraad is eind 2016 vastgesteld op 117,9%. Ultimo 2015 was dit 118,3%.

Reële dekkingsgraad

Met de invoering van het nieuw financieel toetsing kader (nFTK) per 2015 is ook het begrip reële dekkingsgraad geïntroduceerd. Dit is de beleidsdekkingsgraad gedeeld door de indexatiedekkingsgraad (de dekkingsgraad waarbij volledige toeslag verlening mogelijk is).

De reële dekkingsgraad is 79,6%

Toeslag doelstelling en realisatie

Het pensioenfonds voorziet in het verstrekken van nominale pensioenaanspraken en pensioenrechten en heeft de ambitie de opgebouwde pensioenen, de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenaanspraken waardevast te houden door middel van voorwaardelijke toeslagverlening. In 2016 heeft het pensioenfonds geen voorwaardelijke toeslag kunnen toekennen. Het pensioenfonds is derhalve in 2016 niet geslaagd in deze ambitie door middel van voorwaardelijke toeslagverlening. Naar verwachting van het bestuur zijn er de komende 5 jaar geen of niet voldoende middelen beschikbaar om voorwaardelijke toeslag te kunnen verlenen.

Herstelplan

Het fonds heeft per 1-1-2015 een herstelplan ingediend omdat de beleidsdekkingsgraad lager is dan het vereist eigen vermogen. Uit de evaluatie van het herstelplan per eind 2016 blijkt dat er geen kortingsmaatregel noodzakelijk is in 2017. In het kader van het herstelplan zijn de genomen maatregelen het niet toekennen van toeslagen en zorgdragen voor een beperking van dekkingsgraad achteruitgang als gevolg van het premiebeleid.

Haalbaarheidstoets

In onderstaande tabel zijn de uitkomsten van de haalbaarheidstoets 2016 weergegeven.

Resultaten haalbaarheidstoets op fondsniveau

Vanuit feitelijke dekkingsgraad	Jaarlijkse haalbaarheidstoets 2016	Aanvangs-haalbaarheidstoets 2015	Vastgestelde grenzen
Mediaan	96%	100%	90%
5e percentiel	66%	72%	–
Relatieve afwijking	31%	28%	35%

Het pensioenresultaat ¹⁾ in het mediaan scenario (96%) ligt hoger dan de door het bestuur vastgestelde ondergrens (90%).

De afwijking van het pensioenresultaat in het slechtweersscenario (31%), ten opzichte van het verwachte scenario, past binnen de door het bestuur vastgestelde maximale afwijking (35%). Hieruit blijkt dat het pensioenfonds aan deze toets voldoet.

In de paragraaf risico wordt nader ingegaan op dit onderwerp.

Bestuursbesluiten en ontwikkelingen

- Aanpassing actuariële grondslagen en ervaringssterfte. De ervaringssterfte wordt bepaald op basis van opleiding, omdat dit criterium eenduidig is vast te stellen en het in lijn is met de werkwijze in het verleden (bestendige gedragslijn).
- Het bestuur besluit dat afwijkende afspraken op echtscheidingsconvenant / rechterlijke uitspraak notarieel vastgelegd moeten worden alvorens een afstandsverklaring kan worden getekend
- Het bestuur besluit de Governance Commissie op te heffen en de Governance zaken voortaan als vast agendapunt mee te nemen in de bestuursvergadering.
- Het daadwerkelijke genoten inkomen is bepalend voor de vaststelling van de pensioenopbouw en -premie in enig (ziekte)jaar. Dit betekent dat een eventuele verlaging van het inkomen door ziekte ook doorwerkt in een lagere pensioenopbouw en -premie.
- Het inkomensniveau voorafgaand aan de ziekte is bepalend voor de vaststelling van de premievrije pensioenopbouw in geval van arbeidsongeschiktheid. Dit betekent dat een eventuele verlaging van het inkomen door ziekte niet doorwerkt in de toekomstige, premievrijgestelde pensioenopbouw.
- Het bestuur heeft het risicomanagement laten toetsen door een externe deskundige om na te gaan in hoeverre de werking van het risicomanagement aansluit op het document.
- Het bestuur heeft een toekomstverkenning uitgevoerd op basis waarvan een nieuwe missie, visie en strategie is opgesteld.

Pension Fund Governance

Bestuursvergaderingen

Het bestuur heeft in 2016 twaalf maal vergaderd en éénmaal een tweedaagse opleidings-/evaluatiebijeenkomst gehad. De beleggingscommissie heeft zes maal vergaderd, de pensioencommissie en de communicatiecommissie hebben respectievelijk acht maal en zeven maal vergaderd.

Het bestuur heeft vier keer een gezamenlijke vergadering gehad met de beroepsvereniging BPOA.

1) Het pensioen na indexatie bij SPOA ten opzichte van een volledig geïndexeerd pensioen.

Van alle bestuurs- en commissievergaderingen worden notulen gemaakt. De te nemen acties worden vastgelegd in de actielijsten. Opmerkingen/aanbevelingen van de visitatiecommissie, accountant en certificerend actuaris worden ook opgenomen in actielijst om te borgen dat opvolging gegeven wordt aan de opmerkingen/aanbevelingen.

Fondsdocumenten

Statuten: De laatste versie dateert van 3 juli 2014

Reglementen: De laatste versie van het pensioenreglement per 1-1-2015 dateert van 17 januari 2017.

Actuarieel Bedrijfstechnische Nota (ABTN): De laatste versie van de ABTN dateert van 12 december 2016.

Uitvoeringsovereenkomst: laatste versie 9 september 2016

Deskundigheidsbevordering en evaluatie bestuur

Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. De geschiktheid van een bestuurder wordt beoordeeld op basis van deskundigheid en van competenties. Dit is uitgewerkt en vastgelegd in het geschiktheidplan. Op basis van de criteria in het geschiktheidplan heeft het bestuur een functieprofiel opgesteld dat van toepassing is op vacatures.

In 2016 heeft het bestuur onder leiding van een extern deskundige een zelfevaluatie uitgevoerd.

Gedragscode

Het bestuur heeft in de gedragscode verklaard geen enkele vorm van beloning te ontvangen voor werkzaamheden uitgevoerd door derden die verband houden met het besturen van het pensioenfonds. Uit de bevindingen van de compliance officer zijn geen bijzonderheden naar voren gekomen.

Beloningsbeleid

Voor de bestuursleden en leden van het verantwoordingsorgaan is een vacatieregeling van toepassing.

Naleving wet- en regelgeving

Het bestuur is niet bekend met overtredingen van wet- en regelgeving.

Code Pensioenfondsen

Bij verantwoording over de naleving van de Code pensioenfondsen geldt het principe 'pas toe of leg uit'. Afwijking van de norm is mogelijk als daar een goede reden voor is. De Code pensioenfondsen is per 1 maart 2016 gewijzigd. In norm 41 is de Ombudsman Pensioenen als alternatief opgenomen voor de interne klachten- en geschillenprocedure. Hiermee wordt in beginsel geregeld dat alle deelnemers, gewezen deelnemers, nabestaanden en gepensioneerden een klacht of geschil over de uitvoering van de pensioenregeling bij een pensioenfonds kunnen voorleggen aan de Ombudsman Pensioenen.

Normen uit de Code pensioenfondsen waarvan door SPOA is afgeweken in 2016

In onderstaande tabel worden de normen toegelicht die afwijkend worden nageleefd:

normnr	Inhoud norm	Toelichting op afwijking
68	In het bestuur, het VO zitten ten minste één lid boven en één lid onder de veertig jaar.	Er wordt niet aan deze regel voldaan in het VO. Het bestuur streeft er echter naar te voldoen aan deze regel. Indien in de toekomst een nieuw VO lid gezocht moet worden, zal getracht worden wederom aan deze regel te voldoen.

Melding op grond van de Wet verplichte pensioenregeling / toezichthouder

Het afgelopen jaar zijn aan SPOA geen dwangsommen of boetes opgelegd. Er zijn door DNB geen aanwijzingen aan het fonds gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is bevoegdheidsuitoefening van organen van het fonds gebonden aan toestemming van de toezichthouder.

Klachtenprocedure

Het fonds heeft een klachten- en geschillen regeling. Het bestuur heeft in 2016 geen gebruik hoeven maken van deze regeling, er zijn geen klachten ingediend bij de klachten- en geschillen regeling. Er is één klacht ontvangen via de ombudsman.

Beleggingsbeleid

Artikel 135 van de pensioenwet en artikel 13 van het Besluit FTK Pensioenfondsen vormen de basis voor de toetsing van het strategisch beleggingsbeleid van het pensioenfonds aan de beginselen van prudent person ¹⁾. Hiermee toont het bestuur aan dat het voldoet aan de eisen ten aanzien van goed vermogensbeheer.

Uitbestedingsbeleid

SPOA heeft een uitbestedingsbeleid geformuleerd. Dit is vastgelegd in de ABTN. Het Bestuur van SPOA is en blijft te allen tijde verantwoordelijk voor de beheersing van het door SPOA te voeren beleid, ook voor het gedeelte van de werkzaamheden dat is uitbesteed.

Communicatie

Communicatiebeleidsplan

Begin 2017 heeft het fonds een nieuw communicatiebeleidsplan geschreven. SPOA laat zich in haar communicatie bijstaan door haar vaste adviseur, de heer Simon van Bureau voor Strategische Pensioencommunicatie.

Communicatie deelnemers, pensioengerechtigden en slapers

- a) Het fonds heeft in 2016 vier nieuwsbrieven verzonden
- b) Tijdens de jaarvergadering van BPOA in juni 2016 en de deelnemersbijeenkomst van SPOA in november 2016 heeft het bestuur toelichting gegeven op het jaarverslag en op actuele ontwikkelingen van het fonds.
- c) De UPO's (stand per 1-1-2016) zijn aan het eind van het derde kwartaal verzonden aan de actieve deelnemers. Hierbij is een separate leeswijzer toegevoegd. Op de UPO is het te bereiken pensioen op pensioengerechtigde leeftijd verwijderd. Er is een correctie op deze UPO verstuurd begin 2017, waarin het in te kopen ouderdomspensioen vanuit het reeds aanwezig kapitaal is gecorrigeerd en het partner pensioen opgebouwd voor 1-1-2015 is herberekend.
- d) Om haar communicatie te toetsen heeft de communicatiecommissie de klankbordgroep in 2016 twee keer uitgenodigd de communicatie te evalueren. Op basis hiervan zijn onderwerpen t.b.v de nieuwsbrief vastgesteld en is de website verbeterd (zie ook Pensioen 1-2-3, hieronder)
- e) Het fonds heeft in 2016 Pensioen 1-2-3 ingevoerd. De website is overeenkomstig de vereisten aangepast. Vele fondsdocumenten, waaronder jaarverslag, statuten en reglement, zijn te vinden op deze website.
- f) Deelnemers hebben de beschikking gekregen over een portal om gegevens aan de administratie door te geven. Tevens is een portal geopend, waarop deelnemers hun eigen gegevens kunnen raadplegen.
- g) Vragen van deelnemers via de website of via spoa@azl.eu worden individueel beantwoord en waar zinvol opgenomen in een Q&A op de website.

¹⁾ De "prudent person regel" is gebaseerd op Europese regelgeving en ligt vast in artikel 135 van de Pensioenwet (PW). Kort samengevat schrijft deze regel voor dat alle beleggingen die gedaan worden met het geld van een pensioenfonds of pensioenverzekeraar in het belang van de deelnemers en gepensioneerden moet zijn.

Pensioen 1-2-3 en Pensioenvergelijker ingevoerd

Pensioen 1-2-3 is een nieuw digitaal communicatiemiddel dat iedere pensioenuitvoerder op grond van de Wet pensioencommunicatie vanaf 1 juli 2016 moet gebruiken. Dit document bestaat uit drie lagen. De deelnemer krijgt gelaagde informatie over zijn pensioenregeling. Laag 1 bevat een beknopte weergave van de pensioenregeling. Deze laag vervangt de huidige startbrief. In laag 2 worden de onderdelen uit laag 1 uitgebreider beschreven. Laag 3 bestaat uit documenten die bij de regeling horen, bijvoorbeeld het pensioenreglement. De Pensioen 1-2-3 van SPOA is op de website te vinden.

Mijnpensioenoverzicht.nl

Vanaf 2016 moeten pensioenuitvoerders vaker gegevens aanleveren bij het Pensioenregister, mijnpensioenoverzicht.nl. Binnen vier maanden moet een collectieve wijziging zichtbaar zijn in het Pensioenregister. AZL, als uitvoerder van SPOA, voldoet aan deze verplichting.

Financiële paragraaf

De dekkingsgraad van het pensioenfonds is het vermogen van het fonds gedeeld door de voorziening pensioen verplichtingen (VPV).

Het dekkingsgraad verloop van het afgelopen jaar is als volgt (in percentage):

- De eerste rij is de dekkingsgraad per maand einde
- De tweede rij geeft de beleidsdekkingsgraad weer: dit is het 12-maands gemiddelde van de dekkingsgraad per maand. Deze dekkingsgraad is de dekkingsgraad waarop beleidsbeslissingen worden genomen.

	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec
Dg ultimo maand	92,6	90,9	92,8	94,3	93,9	94,0	93,9	94,3	93,8	94,8	94,4	95,5
Beleidsdekkingsgraad	98,4	97,5	96,9	96,4	95,7	95,0	94,6	94,4	94,3	94,1	93,8	93,8

De dekkingsgraad wordt enerzijds beïnvloed door de ontwikkeling van de verplichtingen. En anderzijds door de ontwikkeling van het vermogen. In de volgende paragrafen wordt op beide ontwikkelingen een toelichting gegeven.

Ontwikkeling van de voorziening pensioen verplichtingen (VPV)

De VPV van een pensioenfonds wordt beïnvloed door verschillende factoren:

1. Wijziging marktrente en/of door wijziging van door DNB voorgeschreven systematiek. De marktrente heeft invloed op zowel de VPV als op het vermogen; een dalende rente resulteert in een stijging van de VPV;
2. Wijziging van de levensverwachting. Door de gestegen levensverwachting stijgt de VPV;
3. Toeslagverlening en/of korting van pensioenaanspraken (verhoging respectievelijk verlaging van de VPV);
4. Overige factoren waaronder waardeoverdrachten.

De renteontwikkeling

Per ultimo 2016 is de rente ten opzichte van het vorige jaar gedaald. Als gevolg hiervan zijn de verplichtingen gestegen. Dit geeft een dalend effect op de dekkingsgraad.

Wijziging levensverwachting

Het bestuur heeft besloten de prognosetafel AG2016 voor de levensverwachting opgesteld door het actuariële genootschap toe te passen. Deze prognosetafel is gebaseerd op sterftecijfers van de gehele bevolking en is de meest actuele overlevingstafel. De populatie van het fonds is geen dwarsdoorsnede van de gehele bevolking. Om de overlevingstafels te corrigeren passen pensioenfondsen doorgaans een ervaringssterfte toe. SPOA heeft echter te weinig deelnemers om op basis van historische sterftecijfers een goed

onderbouwde fonds specifieke ervaringssterfte vast te kunnen stellen. Daarom wordt er sinds 2010 aangesloten bij een externe maatstaf, te weten opleidingsniveau HBO/Universiteit. In de categorie 'Hoogopgeleiden' is de levensverwachting gestegen, met als gevolg dat de voorziening met 1,1% stijgt en daarmee de dekkingsgraad daalt.

Premie

De feitelijke premie heeft in 2016 een negatief effect gehad op de dekkingsgraad van 0,3%. Zie verder de premie paragraaf.

Toegekende toeslag

Het bestuur heeft geen voorwaardelijke toeslag kunnen toekennen. Zie verder toeslag paragraaf.

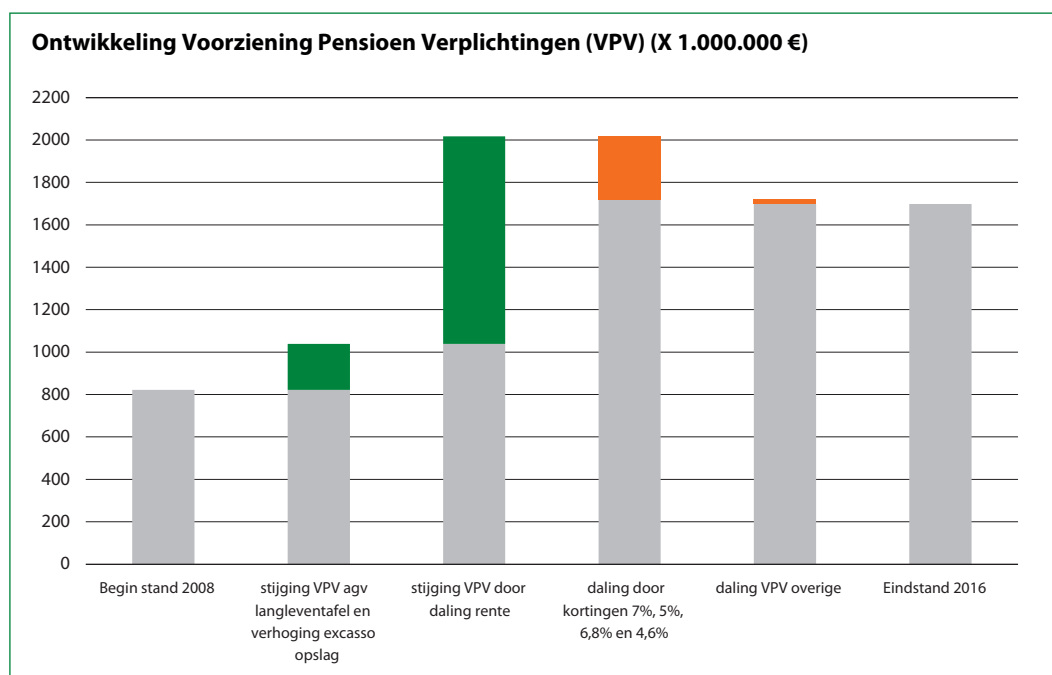
Uitkeringen

Aangezien de dekkingsgraad gedurende 2016 onder de 100% lag, heeft het verrichten van uitkeringen een (licht) negatief effect gehad op de dekkingsgraad van 0,1%.

Ontwikkeling voorziening pensioen verplichtingen (VPV)

In 2016 zijn de pensioenverplichtingen vooral als gevolg van de gedaalde rente gestegen van 1.526 mln per ultimo 2015 naar 1.697 mln per ultimo 2016.

In onderstaande grafiek is een overzicht te zien van de VPV vanaf 2008, met daarin weergegeven de belangrijkste effecten van de stijging, zijnde de wijziging van de prognosetafel, de dalende rente en de stijgende levensverwachting en de in het verleden genomen kortingsmaatregelen. De jaarlijks ontvangen premies en uitkeringen zijn per saldo min of meer gelijk.

Ontwikkeling belegd vermogen

Beleggingsbeleid SPOA

Het strategisch beleggingsbeleid wordt vastgesteld op basis van de Investment Beliefs, de ALM studie en de risicohouding van het fonds. Een Investment Belief of beleggingsbeginsel is kortweg de visie van het pensioenfonds op de werking van de financiële markten en op welke terreinen het fonds waarde kan toevoegen voor haar deelnemers. SPOA evalueert periodiek de Investment Beliefs. Vanuit de Investment Beliefs van het fonds worden de ALM resultaten vertaald naar concrete mandaten voor de vermogensbeheerders en vastgelegd in het jaarlijkse beleggingsplan.

SPOA legt de focus op de lange termijn beleggingsstrategie. Dat betekent dat SPOA niet op basis van korte termijn overwegingen aanpassingen zal doorvoeren in bijvoorbeeld de Strategische Asset Allocatie of het beleid inzake de renteafdekking, in de hoop daarmee een additioneel rendement te behalen.

Het bestuur monitort het beleggingsbeleid. Hiervoor ontvangt het een performance- en een risicorapportage.

Beleid in hoofdlijnen

Het strategisch beleggingsbeleid is hieronder weergegeven. Het is in 2016 niet gewijzigd.

Beleggingscategorie	Ultimo '16	Ultimo '15	Norm	Minimum	Maximum
Aandelen	27,9%	24,7%	23%	18%	28%
Vastrentende waarden	62,2%	65,6%	64%	57%	71%
Onroerend goed	3,2%	5,5%	7%	0%	7%
Market Neutral	6,5%	3,5%	6%	3%	7%
Liquide middelen	0,2%	0,7%	0%	-2%	2%
Totaal	100%	100%	100%		

Rente afdekking

Het rente afdekkingsbeleid is geformuleerd op basis van de ALM studie en kan worden gekarakteriseerd als een dynamisch rente afdekkingsbeleid. Op basis van deze studie is besloten dat bij een 100% dekkingsgraad (op marktwaarde) de rente afdekking versus de verplichtingen strategisch 64% bedraagt. In feite kent de benchmark van de vastrentende waarden een duratie (looptijd) die in lijn ligt met de duratie van de verplichtingen op marktwaarde. Dat betekent dat de rente afdekking hoger wordt bij stijgende dekkingsgraden en vice versa. Het minimum voor de rente afdekking is vastgesteld op 50% (gemeten versus de verplichtingen gewaardeerd op marktwaarde). Zie voor verdere toelichting de risicoparagraaf.

Valuta beleid

Het valutarisico van de aandelenregio's Europa, Pacific en Noord-Amerika wordt voor de valuta's USD, GBP, AUD, JPY en CAD 100% afgedekt op basis van de weging van deze valuta in de aandelenbenchmark. Het valutarisico van Opkomende Markten aandelen wordt voor 50% afgedekt middels USD-termijncontracten. Binnen vastrentende waarden wordt het valutarisico voor de Global Aggregate voor 50% afgedekt. Dit is begin 2017 gewijzigd in een 100% valuta afdekking.

Tactische allocatie vastrentend - aandelen - vastgoed

Er vindt geen tactische allocatie over de beleggingscategoriën plaats. Jaarlijks wordt de weging van de portefeuille zo nodig bijgesteld naar de normweging. Op 1 februari van ieder jaar vindt de rebalancing van de benchmarkwegingen plaats naar de vaste gewichten zoals genoemd in de tabel met de normportefeuille.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

In 2015 heeft het fonds het beleid op Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB) geëvalueerd. Uit deze evaluatie volgde dat het fonds meer nadruk wenst te leggen op het MVB. Na een selectie proces is Actiam gekozen als vermogensbeheerder voor de passieve mandaten voor aandelen ontwikkelde markten die voorheen door BlackRock werden beheerd. Actiam belegt voor de aandelenregio's Noord-Amerika, Europa en Pacific uitsluitend in aandelen die voldoen aan fundamentele beleggingsbeginselen (ESG-criteria) die Actiam hanteert. De gehanteerde uitsluitingcriteria in deze fondsen zijn schendingen van kernrechten van de mens, ernstige vormen van kinderarbeid, zware milieuvervuiling, controversiële wapens, geen vrijheid van vakvereniging, dwangarbeid en betrokkenheid bij corruptie. Schendingen van de beginselen kunnen leiden tot uitsluiting.

Op 1 januari 2013 is wetgeving omtrent beleggingen in clustermunten in werking getreden. De beleggingen van het pensioenfonds voldoen aan deze wetgeving.

Monitoring

Het bestuur ontvangt maandelijks en per kwartaal performance rapportages respectievelijk risicorapportages van de custodian. De custodian berekent onafhankelijk van de vermogensbeheerders de performance en de benchmark van zowel het totaal van de portefeuille als van de verschillende deelportefeuilles.

Ontwikkelingen in de portefeuille en rendementen SPOA

In onderstaand overzicht zijn de beleggingsrendementen en de benchmarks van het fonds in de afgelopen jaren weergegeven.

Categorie	in %									
	Rendement 2016	BM 2016	Rendement 2015	BM 2015	Rendement 2014	BM 2014	Rendement 2013	BM 2013	Rendement 2012	BM 2012
Aandelen	9,5	8,2	1,4	-1,8	8,6	7,2	16,5	15,4	16,8	15,2
Vastrentende waarden	12,4	11,5	-1,4	-1,6	34,3	32,5	-8,0	-9,3	12,2	10,2
Market neutral (DPAP) ¹⁾	1,6	1,6	4,5	0,1	5,4	0,1	10,3	0,1	3,7	2,9
Vastgoed ²⁾	7,1	7,1	10,5	10,5	5,3	5,3	-2,6	-2,6	-6,4	-6,4
Totaal	11,1	9,7	-0,1	-0,4	23,9	22,3	-0,7	-2,9	11,6	9,4

Toelichting: BM is de benchmark. De in de tabel getoonde benchmark performance is een gewogen gemiddelde van de gehanteerde benchmark indices per beleggingscategorie c.q. mandaat. Het rendement is inclusief valuta hedge. Voor vastgoed en Market Neutral zijn geen goede benchmarks voorhanden en is de benchmark gelijk gesteld aan het rendement.

1) De DPAP portefeuille is gestart in februari 2012, dus geeft over 2012 een rendement weer over een gedeelte van het jaar.

2) Voor de vastgoed portefeuille is geen benchmark beschikbaar vanwege het specifieke karakter van de beleggingen in de fondsen van CBRE en in het fonds van LaSalle (voorheen JER). Voor deze categorie wordt de benchmark gelijkgesteld aan het feitelijk rendement.

Vergelijking met de benchmark

Alle categorieën behaalden over 2016 een hoger rendement dan dat van de specifieke SPOA benchmark. 2016 is het vijfde achtereenvolgende jaar met een outperformance.

Aandelen markten en valuta

Binnen de aandelenportefeuille voert alleen Acadian een actief beleggingsbeleid. De rest van de portefeuille is belegd in passieve fondsen bij Blackrock voor de opkomende markten en Actiam voor de ontwikkelde markten. Het grootste deel van de aandelenportefeuille wordt passief beheerd. De aantrekkende wereldeconomie resulteerde in positieve beleggingsresultaten in 2016. Het actief beheer van Acadian heeft goed bijgedragen aan de performance. De extra kosten die dit met zich meebrengt, zijn ruimschoots terugverdiend.

Vastrentende waarden en rente

De vastrentende waarden portefeuille wordt volledig actief beheerd door BlackRock en PIMCO. De daling van de rentes in de eurozone gedurende 2016 resulteerde in goede performances van de vastrentende waarden. Blackrock heeft de performance behaald met een relatief laag gebruik van het beschikbare risicobudget.

Vastgoed

De vastgoed portefeuille wordt actief beheerd door CBRE. Deze portefeuille wordt belegd in een aantal niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen. Gezien het specifieke karakter van deze beleggingen is geen goede benchmarkindex voorhanden. De benchmark wordt daarom gelijkgesteld aan het behaalde rendement. Het rendement op de vastgoed portefeuille bedroeg dit jaar 7,1% door de aantrekkende vastgoedmarkt, met name buiten Nederland. Ondanks de goede performance heeft het bestuur, gezien de illiquiditeit van de portefeuille, besloten het vastgoed bij CBRE af te bouwen.

Market Neutral portefeuille (BlackRock)

De DPAP portefeuille wordt actief beheerd door BlackRock Alternative Advisors (BAA). Dit is een breed gespreide alternatieve portefeuille met een conservatief risicoprofiel waarbij belegd wordt in meer dan 30 onderliggende hedge funds. Door de grote spreiding is het resulterende risico in verhouding tot traditionele beleggingscategorieën zoals aandelen en vastrentende waarden laag. De market neutral portefeuille heeft een rendement behaald van 1,6%. Dat is vergeleken met de andere categorieën wat lager, maar in de voorgaande jaren heeft dit fonds een goede performance laten zien en geeft hiermee een goede diversificatie op de gehele portefeuille.

Lange termijn rendementen SPOA

Onderstaande tabel toont de lange termijn performance van SPOA versus de SPOA benchmark.

Performance overzicht SPOA Beleggingsportefeuille 2009 – 2016

In Procenten	Gem. per jaar (circa)	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009
SPOA	8,8	11,1	-0,1	23,9	-0,7	11,6	9,9	11,5	5,2
Benchmark	7,8	9,7	-0,4	22,3	-2,9	9,4	12,5	10,4	3,6

De afgelopen jaren heeft de dalende rente vooral positief effect gehad op de ontwikkeling van de vastrentende waarden.

SPOA heeft in deze jaren ten opzichte van de benchmark een goede performance laten zien. Per saldo is het geannualiseerde rendement 8,8% over deze periode, circa 1%-punt beter dan de SPOA benchmark. Over zeven van de acht jaren is een betere performance dan de benchmark behaald.

Startend met een belegging van 100 euro in 2009 in de SPOA beleggingsportefeuille levert dat eind 2016 een bedrag op van 196 euro. In het geval van de SPOA benchmark levert dat een eindbedrag op van 182 euro.

Vooruitblik 2017

Begin 2017 zal SPOA een nieuwe ALM studie laten uitvoeren om haar beleid te kunnen toetsen aan de veranderende marktomstandigheden.

Premie beleid

Het pensioenfonds maakt gebruik van de mogelijkheid om de kostendekkende premie te dempen.

Door het dempen van de premie kan de feitelijke premie lager zijn dan de (niet gedempte) actuariële benodigde premie, waardoor premiebetaling negatief kan bijdragen aan de dekkingsgraadontwikkeling. Het bestuur kan zich in enig jaar genoodzaakt zien om de pensioenopbouw lager vast te stellen dan de beoogde pensioenopbouw. SPOA toetst daarom jaarlijks de dekkingsgraadachteruitgang door premiebetaling en pensioeninkoop. Zodra de dekkingsgraadachteruitgang cumulatief over de periode 2015 tot en met 2019 meer dan 1% bedraagt en het niveau van de beleidsdekkingsgraad lager is dan de dekkingsgraad waarbij volledige toekomstbestendige toeslag kan worden verleend, zal SPOA de pensioenopbouw korten zodanig dat de cumulatieve dekkingsgraadachteruitgang gemaximeerd wordt op 1%. Per eind 2017 is deze 1% bereikt. Over het jaar 2017 kan een volledige opbouw nog gefinancierd worden.

Het bestuur heeft bij haar opdrachtgever BPOA aangegeven dat de opbouw in 2018 verlaagd zal worden indien de premie niet wordt verhoogd.

De zuiver kostendekkende premie voor 2016 is opgebouwd uit:

- De jaarinkoop, berekend op marktrente (gebaseerd op rentetermijnstructuur) per 31 december van het voorgaande boekjaar, benodigd voor de in het boekjaar te verkrijgen aanspraken op ouderdomspensioen, inclusief een opslag van 2,5% voor excasso kosten en 0,5% voor uitkeringsduur;
- De premie voor het partnerpensioen;
- Een opslag voor het financieren van de vaste stijging van de pensioenaanspraken met 1,5% tot de pensioenrichtleeftijd;
- Een solvabiliteitsopslag voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen voor risico pensioenfonds. Deze opslag wordt gebaseerd op de strategische beleggingsmix;
- Een opslag voor pensioenuitvoeringskosten ad 1,05 miljoen;
- Een opslag voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid ad 2,5% van de actuariële benodigde premie;
- Een opslag voor wezenpensioen ad 0,1% van de bruto premie.

Gedempte kostendekkende premie:

- De feitelijke premie dient ten minste gelijk te zijn aan de gedempte kostendekkende premie op basis van het verwachte rendement:
- DNB rentetermijnstructuur per 30 september 2015: Vastrentende waarden;
- Meetkundig rendement (na afslag voor kosten): Aandelen 6,75%, Niet beursgenoteerd vastgoed 5,20% en Hedgefonds 7,25%.
- Voor de afslag op bruto rendementscurve is een afslag ter grootte van de prijsinflatie gehanteerd, waarbij rekening is gehouden met het ingroeipad voor de prijsinflatie zoals gepubliceerd door DNB voor Q4 van 2015. De afslag op de bruto rendementscurve voor het ouderdomspensioen tot de pensioendatum is gemaximeerd op 3% (onvoorwaardelijk ad 1,5% en voorwaardelijke toeslag tezamen).

	2016	2015
De feitelijke premie is als volgt samengesteld:		
– Bijdragen van apothekers	28.714	28.449
– Premie ANW	-2	1
– Inkoopsommen (uit NN kapitalen)	118	164
	28.830	28.614
De kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:		
– Actuarieel benodigd	33.859	28.540
– Opslag in stand houden vereist vermogen	6.264	3.560
– Opslag voor uitvoeringskosten	1.050	1.431
	41.173	33.531
De gedempte kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:		
– Actuarieel benodigd	15.857	23.436
– Opslag in stand houden vereist vermogen	2.933	2.917
– Opslag voor uitvoeringskosten	1.050	1.431
– Voorwaardelijk	7.506	0
	27.346	27.784

De actuarieel benodigde koopsom is voor de zuiver kostendeekkende premie vastgesteld op basis van de DNB rentetermijnstructuur per 31 december 2015. De solvabiliteitsopslag is gelijk aan 18,5%, zijnde het strategisch vereist eigen vermogen voor risico fonds per eind 2015. Over het boekjaar 2016 bedroeg de feitelijk ontvangen premie 28.830. De feitelijk ontvangen premie is derhalve lager dan de zuiver kostendeekkende premie, maar hoger dan de gedempte kostendeekkende premie.

Financiering van uitvoeringskosten

De financiering van de jaarlijkse uitvoeringskosten bestaat uit een bijdrage vanuit de uitgekeerde pensioenen (excassokosten) en een bijdrage uit de premie. De opslag voor excassokosten bedraagt 2,5%. De opslag administratiekosten op de premie is 5%.

Toeslagbeleid

De voorwaardelijke toeslag per 1 januari 2016 is door het bestuur van SPOA vastgesteld op 0 (nul) %. In de afgelopen jaren is het pensioen met respectievelijk 0% (2015 tot en met 2009) en 1% (2008) verhoogd op basis van de voorwaardelijke toeslag. SPOA heeft de ambitie ieder jaar het pensioen te verhogen. De voorwaardelijke toeslag is altijd voorwaardelijk. Er wordt geen geld gereserveerd en er is geen recht op deze toeslag. Ook op lange termijn is niet zeker of en zo ja, in hoeverre, toeslag zal worden toegekend. Jaarlijks besluit het bestuur of er voldoende middelen zijn om toeslag te verlenen. Naar verwachting van het bestuur zijn er de komende vijf jaar geen of niet voldoende middelen beschikbaar om voorwaardelijke toeslag te kunnen verlenen.

Bij het toekennen van de voorwaardelijke toeslagen hanteert het bestuur de onderstaande leidraad, die richtinggevend is voor de hoogte van de toe te kennen toeslag:

Dekkingsgraad	Toeslagverlening
Beleidsdekkingsgraad < 110%	Geen toeslagverlening
110% < Beleidsdekkingsgraad < circa 120%	Pro rata toeslagverlening
Beleidsdekkingsgraad > circa 120%	Volledige toeslagverlening en eventueel inhaalindexatie dan wel goedmaken kortingen

De beleidsdekkingsgraad van ultimo december is leidend. Eind december 2016 bedroeg de dekkingsgraad waarbij volledige toekomstbestendige toeslagverlening mogelijk is circa 120%.

Risicohouding

Risicohouding

De risicohouding van het fonds is de mate waarin het pensioenfonds, na overleg met de beroepspensioenvereniging BPOA en het verantwoordingsorgaan, bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstellingen van het fonds te realiseren enerzijds en de mate waarin het fonds beleggingsrisico's kan lopen gegeven de kenmerken van het fonds anderzijds. In het eerste kwartaal van 2015 heeft het bestuur overleg gevoerd met het verantwoordingsorgaan en BPOA over de gewenste risicohouding. Het resultaat van dit overleg vormt tezamen met de resultaten van het in 2015 onder de deelnemers gehouden risicobereidheidsonderzoek het uitgangspunt voor de risicohouding van SPOA. De risicohouding zal minimaal elke 5 jaar worden herijkt.

De risicohouding vormt de basis voor:

- De aanvaarding van de opdracht van de beroepspensioenvereniging door het fonds.
- Het vaststellen van het beleid door het fondsbestuur.
- De verantwoording achteraf van het fondsbestuur over het gevoerde beleid.

Kwalitatieve risicohouding

De mate van risicoacceptatie van het bestuur is o.a. gebaseerd op de volgende kwalitatieve overwegingen:

1. Het fonds streeft naar een waardevast pensioen
 - Het fonds hanteert daarom een dekkingsgraadafhankelijke indexatiestaffel als leidraad voor de toeslagverlening. De toeslagverlening die volgt uit deze staffel komt overeen met de wettelijk maximale toegestane toeslagverlening, gegeven de dekkingsgraad.
 - Een afgewogen balans tussen te nemen risico's en het naar verwachting te realiseren beleggingsrendement is noodzakelijk om op langere termijn invulling te kunnen geven aan de pensioenambitie. Voor het nastreven van de pensioenambitie dient het bestuur bereid te zijn om beleggingsrisico te nemen en een beleggingsrendement na te streven dat hoger is dan de risicovrije marktrente.
 - Bij slechte economische omstandigheden acht het bestuur het uitlegbaar dat indexatie wordt gekort. Kortingen op de pensioenaanspraken en -uitkeringen dienen zoveel mogelijk voorkomen te worden. Partijen zien een cumulatieve korting op pensioenaanspraken en -uitkeringen van 25% over 15 jaar als het absolute maximum (gerekend vanaf 1.1.2015).
2. Het huidige premieniveau wordt gezien als maximum
 - De uit de uitvoeringsovereenkomst voortvloeiende premieomvang is klein in relatie tot de pensioenverplichtingen, waardoor de sturingskracht van premie-aanpassingen beperkt is.
 - Er bestaan geen bijstortverplichtingen bij lage dekkingsgraden.

3. De risicobereidheid is gerelateerd aan de volgende uitgangspunten
- De duration van SPOA en het percentage gepensioneerden is vergelijkbaar met een gemiddeld fonds in Nederland.
 - Uit het risicobereidheidsonderzoek blijkt dat vier op de vijf deelnemers, slapers en gepensioneerden voor enige vorm van risico gaan, met of zonder bodem. Een op de vijf wil geen enkele vorm van risico lopen. Daarmee heeft de achterban van SPOA een wat hoger dan gemiddeld risicoprofiel.

Kwantitatieve lange termijn risicohouding

De lange termijn risicohouding komt tot uitdrukking in de jaarlijks terugkerende haalbaarheidstoets. Een haalbaarheidstoets is een door DNB voorgeschreven toets die alle pensioenfonds moeten uitvoeren om te onderzoeken in hoeverre de ambitie van het pensioenfonds realistisch en haalbaar is. Uit de haalbaarheidstoets blijkt dat de ambitie van het pensioenfonds realistisch en haalbaar is. Wel dient opgemerkt te worden dat de haalbaarheidstoets 60 jaar vooruit kijkt, waarbij in de door DNB voorgeschreven scenario's verwacht wordt dat de economie zich herstelt. Indien niet 60 jaar vooruit gekeken wordt, maar naar de komende jaren, dan zijn de vooruitzichten minder rooskleurig. De komende jaren wordt bijvoorbeeld geen voorwaardelijke toeslagverlening verwacht, vanwege de huidige financiële positie van het pensioenfonds.

Het bestuur heeft de volgende risicohouding (lange termijn) vastgesteld met betrekking tot het pensioenresultaat:

- Ondergrens 1: Vanuit de situatie waarbij de beleidsdekkingsgraad gelijk is aan Vereist Eigen Vermogen dient de mediaan van het pensioenresultaat tenminste gelijk te zijn aan 90%.
- Ondergrens 2: Vanuit de feitelijke beleidsdekkingsgraad dient de mediaan van het pensioenresultaat ten minste gelijk te zijn aan 90%.
- Ondergrens 3: Vanuit de feitelijke beleidsdekkingsgraad dient de maximale afwijking ten opzichte van de mediaan in het geval van een "slechtweer scenario" (lees: 5e percentiel) 35% te bedragen

De kortingen die in de periode 2008 tot en met ultimo 2014 zijn doorgevoerd kunnen hersteld worden indien de financiële positie het toestaat. In deze periode is 23,4% aan kortingen doorgevoerd. De toeslagachterstand bedraagt per 1 januari 2016 (en per 1 januari 2017) 23,9%. Bij de vaststelling van de ondergrenzen is rekening gehouden met deze toeslagachterstand van 23,9% voor alle deelnemers.

Kwantitatieve korte termijn risico

Het bestuur heeft de volgende risicohouding (korte termijn) vastgesteld met betrekking tot het Vereist Eigen Vermogen:

- het Vereist Eigen Vermogen van SPOA mag niet lager zijn dan 18% en niet hoger dan 23%. Eind 2016 was het vereist eigen vermogen 17,9%. Bij de vaststelling van deze risicohouding (korte termijn) is uitgegaan van het nieuwe strategische beleggingsbeleid, welke in werking zal treden zodra SPOA een beleidsdekkingsgraad heeft welke minimaal gelijk is aan de minimaal vereiste dekkingsgraad. SPOA heeft de risicohouding niet kunnen effectueren. Daardoor is ultimo 2016 het vereist eigen vermogen gedaald naar 17,9%.

Daarnaast heeft het Bestuur de volgende risicorestricties gedefinieerd, uitgaande van een 15-jaars horizon en de in de ALM-studie per eind 2013 gehanteerde veronderstellingen:

- Onder extreem slechte marktomstandigheden wil het fonds bij voorkeur niet onder een nominale dekkingsgraad van 80% terechtkomen.
- Het fonds wil niet sturen op 'buitengewoon' hoge dekkingsgraden. Alle dekkingsgraden binnen 5 jaar boven 120% worden als gelijk beoordeeld.
- Een cumulatieve korting van 25% over 15 jaar geldt als absoluut maximum (gerekend vanaf 1 januari 2015).
- De "lange termijn" korting zou maximaal 0,5% - 1% per jaar mogen bedragen.

Risicobeheer

De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen en het nastreven van de ambitie van de pensioenregeling. Bij het beheer en de financiering van de pensioenverplichtingen loopt het fonds risico's. De risico's kunnen ingedeeld worden in financiële en niet-financiële risico's. Onderstaande tabel geeft meer uitleg rondom de risico's die het fonds loopt. Verdere kwalitatieve en kwantitatieve uitleg rondom de financiële risico's wordt gegeven in de risicoparagraaf bij de toelichting op de jaarrekening.

Financiële risico's	Definitie
S1 rente risico	Het fonds is gevoelig voor wijzigingen in de rente omdat de rentegevoeligheid van de beleggingen enerzijds en van de verplichtingen anderzijds niet gelijk zijn (duration mismatch)
S2 risico zakelijke waarden (aandelen)	Het fonds loopt het risico dat door de ontwikkeling van marktprijzen (veroorzaakt door factoren die samenhangen met een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren) waarde wijzigingen plaatsvinden
S3 Valuta	Het fonds belegt in buitenlandse waardepapieren, waardoor het fonds gevoelig is voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro.
S4 Grondstoffen	SPOA belegt niet in grondstoffen
S5 Krediet risico	Het fonds loopt het risico van financiële verliezen als gevolg van faillissementen, betalingsonmacht of krediet verslechtering.
S6 Verzekerings-technisch risico	Het risico dat het fonds met haar deelnemers loopt op het gebied van sterfte en arbeidsongeschiktheid.
S7 Liquiditeitsrisico	Het risico dat het fonds loopt om niet aan haar betalingsverplichtingen (zoals de uitkeringen) te kunnen voldoen.
S8 Concentratie risico	Het risico dat het fonds loopt bij een te grote concentratie beleggingen bij één tegenpartij.
S9 Operationeel risico	Het operationeel risico is het risico op verlies als gevolg van inadequate of foutieve interne processen, mensen en systemen of externe gebeurtenissen.
S10 Actief beheer risico	Pensioenfondsen moeten onder het nieuwe financieel toetsing Kader de omvang van het actief beheer risico vaststellen. Het actief beheer risico is het risico in relatie tot de ruimte om bij de uitvoering van het beleggingsbeleid af te wijken van de strategisch nagestreefde portefeuille.

Het vereiste eigen vermogen

Volgens een gestandaardiseerde methode wordt de reservetekortgrens (ook solvabiliteitsgrens) bepaald. Hierbij is het vereiste eigen vermogen zodanig bepaald dat met 97,5% zekerheid wordt voorkomen dat het fonds binnen een periode van één jaar over minder waarden beschikt dan de pensioenvoorziening. Het vereiste eigen vermogen wordt bepaald aan de hand van bovenstaande risico's. Deze worden hieronder puntsgewijs toegelicht

Financiële risico's

Rente risico (S1)

Aangezien beleggingen op marktwaarde worden gewaardeerd en verplichtingen op basis van UFR, is de invloed van de rente verschillend voor de beleggingen en verplichtingen. SPOA dekt het renterisico gedeeltelijk af.

De renteafdekking wordt gestuurd op basis van marktrente en niet op basis van de UFR. Bij een 100% dekkingsgraad op marktwaarde bedraagt de renteafdekking versus de verplichtingen op marktwaarde 64%. Het fonds stuurt niet op een vast percentage renteafdekking versus de verplichtingen maar monitort de afdekking wel.

Aangezien de vastrentende benchmark en de verplichtingen qua duratie (looptijd) op elkaar zijn afgestemd, kan de mate van renteafdekking afgeleid worden door het percentage van vastrentende waarden in de portefeuille te vermenigvuldigen met de actuele dekkingsgraad op marktwaarde. Oftewel: bij een marktwaarde dekkingsgraad van 100% en een belang aan vastrentende waarden van 64% bedraagt de rente-afdekking 64% (100%* 64%).

In onderstaande tabel is te zien dat ultimo 2016 de renteafdekking zich binnen de afgesproken bandbreedte bevindt.

Risico	Risicogrens Norm% (min%-max%)	31 december 2016	31 december 2015
S1 rente risico	Rente afdekking van 64% bij een marktwaarde dekkingsgraad van 100% (minimaal 50%). Er is daarmee sprake van een dynamisch rente afdekkingsbeleid, met een minimum van 50%	53,9% op marktwaarde basis. Dit is binnen het mandaat	58,4%

Zakelijke waarden risico (S2)

Waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen kunnen zorgen voor koersrisico. Het koersrisico is voor de lange termijn goed te beheersen door diversificatie over de beleggingscategorieën aandelen, vastrentende waarden, (indirect) vastgoed en market neutral. Vervolgens vindt binnen de beleggingscategorieën diversificatie plaats naar bijvoorbeeld regio's, sectoren en instrumenten. 23% van de portefeuille bestaat uit aandelen.

In onderstaande tabel is weergegeven dat de aandelen en market neutral portefeuille zich binnen de bandbreedten bevinden.

Risico	Risicogrens Norm% (min%-max%)	31 december 2016	31 december 2015
S2 risico zakelijke waarden (aandelen)	aandelen 23% (18-28%) Market Neutral 6% (3%-7%)	27,9% 6,5%	24,6% 5,9%

Valuta risico (S3)

SPOA heeft sinds 2015 Kasbank aangesteld als valuta overlay manager om het overgrote deel van het valutarisico gerelateerd aan de aandelenbeleggingen op passieve wijze af te dekken.

Het valutarisico van de aandelenregio's Europa, Pacific en Noord-Amerika wordt voor de valuta's USD, GBP, AUD, JPY en CAD 100% afgedekt op basis van de weging van deze valuta in de aandelenbenchmark. Het valutarisico van Opkomende Markten aandelen wordt voor 50% afgedekt middels USD-termijncontracten vanwege de praktische onmogelijkheid (beschikbaarheid en kosten) om de valuta van alle opkomende landen af te dekken. Het valutarisico van deze regio wordt voor de doeleinden van de valuta-afdekking geacht een 50% correlatie te hebben met de USD.

Binnen vastrentende waarden wordt het valutarisico voor de BarCap Global Aggregate Credit 10+ yrs voor 50% afgedekt. Dit is begin 2017 gewijzigd in een 100% valuta afdekking.

Risico		31 december 2016	31 december 2015
S3 valuta		Over 17,3% (275 mln) van het vermogen wordt valuta risico gelopen. Bron: IRM monitor Q4'16	Over 16,7% van het vermogen wordt valuta risico gelopen.

Kredietrisico (S5)

De onderstaande tabel geeft inzicht in de krediet waardigheid van de vastrentende waarden in de portefeuille per rating categorie, exclusief derivaten (bron: IRM monitor Q4 2016)

Kredietwaardigheid

Vastrentende Waarden

	December 2016			December 2015	
	Staatsobl. (mln €)	Overig ¹⁾ (mln €)	Totaal (mln €)	Totaal (%)	(mln €)
AAA	134,6	86,8	221,4	22,5%	360,7
AA	74,4	101,5	175,9	18,0%	111,6
A	52,2	212,9	265,1	27,0%	166,9
BBB	27,2	172,3	199,5	20,4%	219,8
Lager dan BBB	12,6	47,7	60,3	6,2%	61,4
Geen rating ²⁾	0,0	57,8	57,8	5,9%	60,0
Totaal	301,0	679,0	980,0	100,0%	980,4

Bovenstaande tabel heeft betrekking op de beleggingsportefeuille.

Onder het kredietrisico valt ook het zogenaamde tegenpartijrisico. Dit heeft betrekking op het risico, dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten, waardoor het fonds financiële verliezen lijdt. Dit risico wordt gemitigeerd door contracten aan te gaan met tegenpartijen met een minimale kredietkwaliteit van BBB, waarbij dagelijks onderpand wordt uitgewisseld (relatief hoge kwaliteit staatsobligaties en cash) ter grootte van de uitstaande vorderingen. Door de zekerheid van het onderpand leidt deconfiture van de tegenpartij niet tot significante verliezen.

Risico	Risicogrens	31 december 2016	31 december 2015
S5 Krediet risico	Voor derivatencontracten is er beleid opgesteld met betrekking tot de keuze van tegenpartijen. De kredietwaardigheid dient minimaal BBB te zijn.	Er wordt voldaan aan deze eis	Er wordt voldaan aan deze eis

Verzekeringstechnisch risico (S6)

Het pensioenfonds hanteert bij de vaststelling van de voorziening pensioenverplichtingen de meest recente overlevingstafels (Prognosetafel AG2016), met fonds specifieke ervaringssterfte. Dit neemt niet weg dat toekomstige ontwikkelingen kunnen leiden tot verbetering of verslechtering van de levensduur en dat dientengevolge in de toekomst verhoging of verlaging van de voorziening pensioenverplichtingen aan de orde kan komen.

Risico	Risicogrens	31 december 2016	31 december 2015
S6 verzekeringstechnisch risico	Het pensioenfonds hanteert bij de vaststelling van de voorziening de meest recente overlevingstafel.	Prognosetafel AG2016	Prognosetafel AG2014

1) Inclusief index-linked obligaties, bedrijfsobligaties, kortlopende vorderingen en liquide middelen.

2) Geen rating is inclusief liquide middelen

Liquiditeitsrisico (S7)

De portefeuillesamenstelling is zodanig dat het liquiditeitsrisico zeer beperkt is. Grofweg 90% van de beleggingen kan namelijk op korte termijn liquide gemaakt worden. Daarnaast is het gebruik van derivaten en de mate van leverage in de portefeuille relatief beperkt, dus bij plotselinge forse rentestijgingen is de behoefte aan te storten onderpand ook relatief beperkt. De leverage bedraagt circa 10% in de vastrentende waarden portefeuille. Er zijn gezien de lage leverage en de hoge kwaliteit van vastrentende waarden op dit moment geen verder maatregelen noodzakelijk.

Concentratie risico (S8)

Om controle te houden over eventueel concentratierisico worden per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Gezien de focus op kwaliteit belegt SPOA binnen de vastrentende portefeuille veel in Duitse en Nederlandse staatsobligaties. Deze belangen komen uit boven de 2% van de portefeuille. Voor beide landen geldt dat de credit rating AAA is. Om die reden is geen buffer voor concentratierisico aangehouden. In onderstaande tabel zijn de grootste posities weergegeven (bron: IRM monitor Q4 2016)

Top 10 Vastrentend	€	% beleg.	Top 10 Zakelijke waarde	€	% beleg.
NETHERLANDS GOVERNMENT 3.75% 15/1/2042	32,0 mln.	2,0%	UBS DPAP CL SHS 2012 Serie 2	101,7 mln.	6,4%
NETHERLANDS GOVERNMENT 4% 15/1/2037	29,0 mln.	1,8%	CBRE Property Fund Central Europe LP	22,0 mln.	1,4%
IRS UER 0%-EUR006M 20121004 20400804	25,4 mln.	1,6%	CBRE Dutch Retail I FGR	15,1 mln.	0,9%
NETHERLANDS GOVERNMENT 2.75% 15/1/2047	24,4 mln.	1,5%	Samsung Electronics Co Ltd	6,3 mln.	0,4%
Stg. Pf. Apothekers - BlackRock	22,8 mln.	1,4%	CBRE Logistics Property Fund Europe	5,6 mln.	0,4%
NORDEA KREDIT REALKREDIT 1% 1/10/2017	19,5 mln.	1,2%	CBRE Nordic Property Fund FGR	5,2 mln.	0,3%
JAPAN TREASURY DISC BILL 0% 10/1/2017	13,4 mln.	0,8%	Taiwan Semiconductor Manufacturing Co Ltd	5,2 mln.	0,3%
BlackRock ICS Euro Liquidity Fund	13,4 mln.	0,8%	Tencent Holdings Ltd	5,2 mln.	0,3%
FRANCE (GOVT OF) 3.5% 25/4/2026	12,8 mln.	0,8%	Royal Dutch Shell PLC	3,9 mln.	0,2%
MEX BONOS DESSAR FIX RT 10% 5/12/2024	12,6 mln.	0,8%	Apple Inc	3,9 mln.	0,2%
Totaal	205,2 mln.	12,9%		174,2 mln.	10,9%

* Voor de vervaardiging van de tabellen is gebruik gemaakt van Look Through principe. Als in bovenstaande tabellen de naam van een beleggingsfonds voorkomt is dit een weergave van de totale cash positie tezamen met waarderingsverschillen (tussen KAS BANK en Asset Manager) van onderliggende beleggingen of de totale waarde van het beleggingsfonds indien de look through data onbekend is (bijv. Private Equity of Hedge Funds).

Operationeel risico (S 9)

Het operationeel risico is het risico op verlies als gevolg van inadequate of foutieve interne processen, mensen en systemen of externe gebeurtenissen. Operationele risico's hebben een negatieve impact op een goede uitvoering van de pensioenregeling. De mate van reductie van operationele risico's moet in relatie staan tot de kosten die dit met zich mee brengt.

De operationele uitvoering van de administratie van SPOA geschiedt door AZL NV. Het bestuur van het fonds is en blijft verantwoordelijk voor de uitvoering van een juiste administratie. Om verantwoording af te kunnen leggen is het ISAE3402-rapport (type II) ingesteld. AZL NV levert deze rapportage jaarlijks aan het bestuur van het fonds. Ook de custodian (Kasbank) en de vermogensbeheerders hebben een ISAE3402-rapport (type II) overlegd. Door het overleggen van dit rapport tonen de partijen aan het pensioenfonds én aan de accountant van het pensioenfonds aan, dat de uitvoering 'in control' is. Het overleggen van het ISAE3402-rapport komt tegemoet aan de Beleidsregel 'Uitbesteding Pensioenfonds'. In de ISAE-verklaring van KasBank is een beperking opgenomen. Het bestuur van SPOA heeft vastgesteld dat met terugwerkende kracht de aantoonbaarheid van de controls hersteld is. De ISAE rapportage van AZL bevat geen opmerkingen en sluit aan bij de werkzaamheden voor het fonds.

Actief beheer risico (S 10)

Het actief beheer risico heeft betrekking op de ruimte om bij de uitvoering van het beleggingsbeleid af te wijken van de strategisch nagestreefde portefeuille. Dit wordt berekend op een door DNB aangereikte handreiking. Het (actief) mandaat van Acadian resulteert in een buffer van 0,4% van de verplichtingen.

Risico's met betrekking tot derivaten

Het gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten) is toegestaan ter afdekking en beheersing van uit beleggingen voortvloeiende risico's of vanuit het kader van een meer efficiënt portefeuillebeheer. Het gebruik van financiële instrumenten (direct en/of afgeleid) mag er niet toe leiden dat de beheerde beleggingsportefeuille materieel gezien een samenstelling krijgt die ligt buiten de door het bestuur van het fonds vastgestelde richtlijnen. Middels de risicorapportage wordt gecontroleerd of de beheerders zich aan de richtlijnen houden.

Vereiste dekkingsgraad

De vereiste dekkingsgraad kan vastgesteld worden op basis van bovenstaande S1 tot en met S10. Op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille per ultimo 2016 bedraagt deze vereiste dekkingsgraad 119,3%. Op basis van de strategische portefeuille bedraagt deze 117,9%

Naast deze risico's heeft het fonds te maken met niet financiële risico's. In de ABTN, onderdeel risicomangement, is dit uitgewerkt. Eind 2016 is SPOA gestart om het hele risicomangement door te lichten (Integraal Risico Management). Beschreven worden onder meer de volgende risico's:

Uitbestedingsrisico

De administratie en uitvoering van de regeling van SPOA is uitbesteed aan AZL N.V. in Heerlen. De afspraken met betrekking tot de uitbesteding van taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in een Service Level Agreement (SLA) tussen het fonds en AZL. Dit contract is vernieuwd in het voorjaar van 2015. Middels SLA-rapportages die AZL ieder kwartaal levert, monitort het bestuur de uitvoering van de overeenkomst door AZL.

Het vermogensbeheer is uitbesteed aan verschillende vermogensbeheerders, waarmee eveneens contracten zijn afgesloten. Daarin zijn onder meer de rapportageverplichtingen richting de toezichthouder vastgelegd, naast zaken als mandaat, benchmark en fees. Het vermogensbeheer wordt gemonitord door Kasbank NV, onze custodian. Het bestuur heeft met Kasbank een SLA afgesloten met afspraken ten aanzien van de oplevering van de rapportages aan DNB, de performancerapportage en alle overzichten, die voor een goed gemonitord vermogensbeheer noodzakelijk en wenselijk zijn.

Juridische risico's

Een pensioenfonds loopt het risico in rechte aangesproken te worden. Ten einde dit risico te beheersen, laat SPOA haar documenten waar mogelijk juridisch toetsen.

Reputatierisico

Om reputatierisico te beperken heeft het bestuur een integriteitsbeleid vastgesteld, is een gedragscode opgesteld en is een communicatiebeleid vastgesteld waarin transparante communicatie naar haar belanghebbenden voorop staat.

Scenario analyse en crisisplan

Extreme markt- of rentebewegingen kunnen een grote impact hebben op de beleggingen van het fonds en daarmee de dekkingsgraad van het fonds. Dit geldt ook voor een verdere verhoging van de levensverwachting. Indien de levensverwachting met 1 jaar stijgt zal de dekkingsgraad met circa 6% dalen.

In onderstaande tabel is te zien welk effect rendement en rente hebben op de dekkingsgraad. In het midden is vet gedrukt te zien de actuele dekkingsgraad berekend per eind december (95,4%).

- Ultimo 2016 was de totale vermogenspositie van het fonds 1,7 miljard. Hiervan is 438 miljoen belegd in zakelijke waarden. In onderstaande tabel is het effect te zien van een waarde daling/stijging van de zakelijke waarde met respectievelijk 12,5% en 25%.
- De rente heeft zowel invloed op de verplichtingen als op het vermogen. Bij een daling van de rente zullen de verplichtingen en beleggingen beide in waarde toenemen. Doordat de rente strategisch voor 64% is afgedekt wordt niet het gehele risico afgedekt. Gehele afdekking van het risico zou de lange termijn rendementsverwachting negatief beïnvloeden. Een stijging van de rente doet de dekkingsgraad stijgen. Het resultaat is in onderstaande tabel af te lezen (bron: IRM monitor Q4 2016)

Scenario Tabel Dekkingsgraad UFR		Rendement zakelijke waarden				
		-25%	-12,5%	0%	+12,5%	+25%
Parallele verschuiving UFR curve	-0,5%	84,7%	89,0%	93,2%	97,5%	101,8%
	-0,25%	85,4%	89,8%	94,3%	98,7%	103,1%
	-0%	86,1%	90,7%	95,4%	100,0%	104,6%
	+0,25%	86,9%	91,7%	96,6%	101,4%	106,3%
	+0,5%	87,7%	92,8%	97,9%	103,0%	108,1%

< Minimaal Vereiste Dekkingsgraad
 < Vereiste Dekkingsgraad

Verzekerdenbestand

(Aantallen)

	Actieve deelnemers	Gewezen deelnemers	Pensioen- gerechtigden	Totaal
Stand per 31 december 2015	2.850	1.096	1.203	5.149
Mutaties door:				
Nieuwe toetredingen	207	-2	0	205
Uit dienst	-170	170	0	0
Waardeoverdracht	0	0	0	0
Ingang pensioen	-24	-45	90	21
Overlijden	-1	-3	-42	-46
Afkoop	0	0	0	0
Andere oorzaken ¹⁾	1	-91	-9	-99
Mutaties per saldo	13	29	39	81
Stand per 31 december 2016	2.863 ^{*)}	1.125	1.242	5.230

*) Waarvan 38 deelnemers met (gedeeltelijke) vrijstelling van premiebetaling.

Specificatie pensioengerechtigden	2016	2015
Ouderdompensioen	925	883
Partnerpensioen	280	275
Wezenpensioen	37	45
Totaal	1.242	1.203

1) Deze verzamelpost wordt o.a. veroorzaakt door het rechtekken van de uitdiensttrekkers en de stelpost uit J701. Dit betreft met name uitdiensttrekkers die reeds een slaperspakket hebben en conform de richtlijnen van DNB uniek geteld dienen te worden.

Kosten pensioenuitvoering

Uitvoeringskosten en kosten vermogensbeheer

Het bestuur rapporteert conform de aanbevelingen van de Pensioenfederatie over haar uitvoeringskosten en vermogensbeheerkosten.

In onderstaande tabel zijn conform deze aanbeveling de kosten opgenomen van:

Uitvoeringskosten SPOA uitgedrukt als percentage van het belegd vermogen en per deelnemer;

Uitvoeringskosten SPOA en BPOA uitgedrukt als percentage van het belegd vermogen en per deelnemer;

Vermogensbeheerkosten als percentage van het belegd vermogen.

Uitvoeringskosten

(x € 1000)

	2016	2015	2014	2013	2012
Administratiekosten (AZL)					
Pensioenadministratie	563	570	492	447	397
Compliance	0	0	0	1	
Implementatie	30	121	0	51	20
Bestuursadvisering	30	30	34	42	15
Boardroom	0	11	11	13	
Communicatie	64	62	54	63	10
Subtotaal	687	794	591	617	442
Overige kosten uitvoering					
Accountant: controle van de jaarrekening	42	32	39	25	31
Accountant: werkzaamheden inzake nieuwe pensioenregeling 2015	0	0	11		
Actuaris certificering	21	18	19	20	10
Actuaris jaarwerk	39	26	34	47	56
Actuaris advies	144	178	152	105	120
BTW advies	49	27			
Communicatie/web	2	8	5	14	71
Directeur	143	143	142	158	127
Visitatiecommissie	16	15	15	15	10
VO	8	6	5		
Vergader- en kantoorkosten	38	41	55	35	53
Deurwaarderkosten	3	3	0	1	0
Compliance	4	4			
Notaris	0	0	0	0	10
Subtotaal	509	501	477	420	488

Uitvoeringskosten**(x € 1000)**

	2016	2015	2014	2013	2012
Bestuurskosten					
Vacatiegeld en bestuursvergoedingen	223	184	220	139	123
Reiskostenvergoeding	54	41	48	33	35
Opleidingen	35	27	23	7	11
Subtotaal	312	252	291	179	169
Overig					
Contributies en bijdragen	124	102	105	161	103
Communicatie advies, website ontwerp en onderzoek	61	60	25	75	90
Verzekering	6	6	6	6	5
Verbouwing					12
Juridisch advies	12	1	0	38	
RM (advies, onderzoek)	2	21			
Overig	5	3	5	3	16
Subtotaal	210	193	141	283	226
Totaal uitvoeringskosten SPOA	1.718	1.740	1.500	1.499	1.325
Kosten BPOA beroepspensioenvereniging ¹⁾				275	63
Bestuurskosten	51	33	30		
Kosten externe adviseurs	84	115	178		
Bestuursondersteuning	8	25	88		
Communicatie	13	6	7		
	156	179	303	275	63
Totaal uitvoeringskosten SPOA en BPOA	1.874	1.919	1.803	1.774	1.388
Gemiddeld belegd vermogen SPOA	1.531.736	1.464.573	1.455.820	1.174.949	1.248.383
Uitvoeringskosten SPOA als % van het belegd vermogen	0,11%	0,12%	0,10%	0,13%	0,11%
Uitvoeringskosten SPOA en BPOA als % van het belegd vermogen	0,12%	0,13%	0,12%	0,15%	0,11%
Aantallen					
Actieve deelnemers	2.863	2.850	2.814	2.763	2.743
Pensioengerechtigden	1.242	1.203	1.164	1.151	1.131
	4.105	4.053	3.978	3.914	3.874

1) Budget 2016: 125 (2015: 125)

Uitvoeringskosten (x € 1000)	2016	2015	2014	2013	2012
Kosten SPOA per deelnemer	419	429	377	383	342
Kosten SPOA en BPOA per deelnemer	457	473	453	453	358
Vermogensbeheerkosten					
Beheervergoeding vermogensbeheerders regulier	2.770	2.979	2.485	1.727	1.830
Beheervergoeding vermogensbeheerders voorgaande jaren	-75	0	0	798	
Bewaarvergoeding custodian	665	667	572	502	492
Beleggingsadvieskosten	173	201	189	243	163
Beleggingsadministratie	393	381	339	354	289
Omzetbelasting	603	705			
Directe vermogensbeheerkosten	4.529	4.933	3.585	3.624	2.774
Beheerkosten vastgoed	538	660			
Beheerkosten aandelen	23	598			
Beheerkosten vastrentende waarden	24	16			
Beheerkosten overige beleggingen	485	437			
Transactiekosten	2.843	4.596			
Indirecte vermogensbeheerkosten	3.913	6.307			
Totaal vermogensbeheerkosten incl omzetbelasting	8.442	11.240			
Omzetbelasting	-603	-705			
Totaal vermogensbeheerkosten excl omzetbelasting	7.839	10.535			
Vermogensbeheerkosten als % van het belegd vermogen incl omzetbelasting	0,37%	0,45%			
Vermogensbeheerkosten als % van het belegd vermogen excl. omzetbelasting ¹⁾	0,33%	0,41%	0,25%	0,31%	0,22%
Transactiekosten als % van het belegd vermogen	0,19%	0,31%			

De kosten vermogensbeheer, en hierbij ook de transactiekosten, waren in 2015 hoger door de overgang naar Actiam per eind 2015. Transactiekosten (en overige beheerkosten) betreffen een schatting op basis van de methodiek, welke verderop wordt toegelicht.

1) Percentage wordt sinds 2015 berekend excl. transactiekosten, conform de aanbevelingen van de pensioenfederatie.

Financiering van de uitvoeringskosten

In 2016 werden de kosten enerzijds gefinancierd uit een opslag op de premie (5% van de premie) en anderzijds uit de kostenvoorziening (2,5% van de voorziening pensioenverplichtingen). In de financiële paragraaf is dit toegelicht.

Toelichting op de uitvoeringskosten: Structurele kostenverhoging

Per 1-1-2015 zijn de administratiekosten van AZL door de BTW verplichting circa € 100.000,- hoger dan in voorgaande jaren.

Toelichting op de uitvoeringskosten: Eenmalige kosten in 2016

In 2016 is als gevolg van de verplichte BTW aangifte onderzoek gedaan naar de mogelijkheden BTW te verrekenen. De kosten daarvan bedroegen € 49.000,-.

In de onderstaande tabel wordt het resultaat op kosten in de afgelopen jaren weergegeven:

	2016	2015	2014	2013	2012
Uit pensioenuitkeringen	827	633	465	161	169
Uit premie	1.050	1.431	1.049	1.054	1.073
Werkelijke kosten	-1.874	-1.919	-1.803	-1.774	-1.388
Resultaat op kosten	3	145	-289	-559	-146

Beroepspensioenvereniging

Het pensioenfonds neemt de kosten voor de beroepspensioenvereniging voor haar rekening. Reden hiervoor is dat het opzetten van een eigen incassoprocedure voor de beroepspensioenvereniging kostbaar is en het tot en met 2012 om relatief beperkte bedragen ging. In 2016 zijn de kosten voor de beroepspensioenvereniging ten opzichte van het vorig jaar gedaald.

Toelichting op de vermogensbeheerkosten

Kosten van het vermogensbeheer kunnen in twee categorieën worden onderscheiden. De eerste categorie betreft de kosten van de beheervergoeding aan de vermogensbeheerder(s) en overige beheervergoedingen. Dit betreft een bedrag van 4.996, uitgesplitst in directe kosten van 4.529, terug te vinden in de jaarrekening als kosten vermogensbeheer, en 467 aan geschatte indirecte kosten welke ingehouden zijn binnen de beleggingsfondsen. Indirecte beheerskosten worden berekend op basis van de TER (total expense ratio) van de beleggingsfondsen. Indien deze TER niet beschikbaar is, wordt voor een aantal beleggingscategorieën gebruik gemaakt van het schattingsmodel van de Pensioenfederatie.

De tweede categorie betreft kosten die rechtstreeks ten laste van het beleggingsrendement zijn gebracht. Deze kosten zijn dus niet inbegrepen in de kosten van de vermogensbeheerder(s) zoals opgenomen in de eerste categorie. De transactiekosten bestaan uit de aan- en verkoopkosten van de beleggingen in de effecten waarin het fonds rechtstreeks belegt en worden verwerkt als onderdeel van de aan- en verkoopprijzen. Transactiekosten binnen beleggingsfondsen worden overeenkomstig de aanbeveling van de Pensioenfederatie geïndiceerd door de in- en uitstapkosten. De transactiekosten voor bonds en rentederivaten en FX forward worden ook berekend op basis van de spreads opgegeven door de Pensioenfederatie. Deze kosten bedroegen gedurende het boekjaar 2.843 (2015: 4.596). In 2015 waren de transactiekosten onder meer hoger door de overgang van de aandelen BlackRock naar Actiam.

De totale kosten vermogensbeheer komen daarmee uit op circa 7.839, gespecificeerd als volgt:

Vastgoed	539
Aandelen	867
Vastrentende waarden	4.514
Overige beleggingen	485
Kosten overlay beleggingen	205
Bewaarloon	111
Advieskosten vermogensbeheer	165
Overige kosten	953
	7.839

Bestemming van het exploitatiesaldo

In de bestuursvergadering van 13 juni 2017 heeft het bestuur besloten het negatieve saldo over 2016 van € 19.959 te onttrekken aan de algemene reserve.

Verwachte ontwikkelingen 2017

Het bestuur zal in 2017 een ALM studie uitvoeren om het huidige beleid te beoordelen en zo nodig bij te stellen. Het beleid moet passen binnen het herstelplan en ook gericht zijn om de ambitie in het herstelplan te halen. Het bestuur zal in overleg met de beroepsvereniging BPOA het premiebeleid evalueren. Het bestuur heeft bij haar opdrachtgever BPOA aangegeven dat de opbouw in 2018 verlaagd zal worden indien de premie niet wordt verhoogd. Via nieuwsbrieven wordt de deelnemer, evenals afgelopen jaren, geïnformeerd over de actuele ontwikkelingen.

Vastgesteld te Amersfoort d.d. 15 juni 2017

Het Bestuur

Mw. M.J.G. van de Lustgraaf-Wielens,
Voorzitter

Dhr. J. P. Boelstra
secretaris

Verantwoordingsorgaan

Verslag van het Verantwoordingsorgaan

Inleiding

Het Verantwoordingsorgaan (VO) is onderdeel van SPOA. Jaarlijks toetst het VO op welke wijze het bestuur van SPOA invulling heeft gegeven aan zijn taak.

Het VO is bevoegd zowel gevraagd als ongevraagd een oordeel te geven over de beleidskeuzes die het bestuur heeft gemaakt voor de toekomst, maar vooral ook een oordeel over het handelen in het afgelopen jaar. Bij de verantwoording die moet worden afgelegd door het bestuur van SPOA gaat het vooral om de vraag of het bestuur bij zijn beleid op een evenwichtige manier heeft rekening gehouden met de belangen van alle belanghebbenden.

De taken van het VO zijn vastgelegd in het Reglement Verantwoordingsorgaan.

Samenstelling

Het VO bestaat uit de heren J.F.G. Trooster, J.C. Kortekaas en C.B.M. Heerkens en mevrouw J.M.H. Bezemer - Biermans.

Het VO wordt bijgestaan door de heer C.C. van der Sluis als extern adviseur.

Vergaderingen

Het VO vergadert minimaal twee maal per jaar met (een afvaardiging van) het bestuur en de directeur van SPOA. Daarnaast vindt onderling overleg plaats op locatie, telefonisch en per mail.

Werkwijze

Om zich een goed oordeel te kunnen vormen over het gevoerde beleid, heeft het VO gesprekken gevoerd met de directeur en het bestuur van SPOA alsmede met de Visitatie Commissie, die is belast met het intern toezicht. De visitatiecommissie rapporteert aan het bestuur en heeft verantwoording afgelegd aan het VO omtrent de wijze waarop zij haar taak heeft uitgeoefend.

Voor een goede oordeelsvorming zijn onderliggende stukken, waaronder notulen van vergaderingen en correspondentie, van essentieel belang. Gedurende het jaar heeft de directeur van SPOA het VO actief geïnformeerd. Daarnaast heeft het VO toegang tot de benodigde informatie middels de iBabs vergadermodule.

Visitatie Commissie (VC)

Het VO heeft kennisgenomen van het rapport van de VC en daarnaast ook uitgebreid gesproken met de leden van de VC.

Zaken die tijdens dit gesprek aan de orde zijn gekomen zijn:

- Heeft het bestuur de aanbevelingen uit het rapport van vorig jaar opgevolgd?
- Risicomanagement
- Governance en compliance
- Toekomst van SPOA

- Deskundigheid van het bestuur
- Het functioneren van SPOA in algemene zin en de relatie met BPOA

De conclusie van de VC is dat het bestuur van SPOA aan de slag is gegaan met de aanbevelingen uit het rapport van 2015. Een aantal zaken, waaronder de continuïteit van het bestuur en het uitbesteden van diensten, is goed opgepakt. Op het recente rapport heeft het VO een uitgebreide reactie ontvangen.

Binnen het bestuur is er voldoende countervailing power. Het afgelopen jaar zijn er meerdere bestuurswisselingen geweest en is ook een professioneel externe bestuurder toegetreden tot het bestuur. Alle bestuursleden zijn actief en betrokken. Momenteel bestaat het bestuur uit 4 actieve leden en 2 aspirant leden. Hierdoor is het aantal bestuursleden onder het statutair vereiste aantal van 5 gedaald. De aspirant leden zullen versneld worden opgeleid tot volwaardig bestuurder.

Aan het bestuur wordt nadrukkelijk gevraagd ruim aandacht te besteden aan zowel ICT risico's (cybercrime) als strategische risico's.

De Visitatie Commissie geeft in haar eindoordeel het bestuur van SPOA een voldoende tot goed.

Naar aanleiding van dit gesprek is door het VO een aantal kritische vragen geformuleerd. Deze zijn met het bestuur van SPOA besproken. Dit gesprek is naar tevredenheid van het VO verlopen en als constructief ervaren. Onderwerpen die tijdens dit gesprek aan de orde zijn gekomen zijn:

Risicomanagement

Het bestuur moet zich bewust zijn van het risico op cybercrime. Dit punt beperkt zich niet alleen tot het eigen fonds maar ook de uitvoerder. De eerste stappen hierin zijn inmiddels gezet. Het VO beveelt het bestuur aan bij haar ICT beleid en informatiebeveiligingsbeleid de te onderscheiden risico's zoals continuïteit, cloud computing en cybercrime en de beheersing daarvan goed te monitoren.

Premieachterstand

Een aantal deelnemers heeft een premieachterstand. Het bestuur heeft maatregelen genomen om te voorkomen dat deze achterstand nadelige gevolgen zal hebben voor de overige deelnemers. Het VO steunt het besluit van het bestuur.

Kosten BPOA

In de voorgaande jaren heeft BPOA haar budget ruimschoots overschreden. Het VO heeft het bestuur hierover meerdere keren aangesproken. BPOA heeft een vast budget en een overschrijding hiervan zal binnen de eigen vergadering moeten worden gemeld. Uit de cijfers van het afgelopen jaar moet het VO voor de derde keer constateren dat BPOA wederom meer geld nodig had dan was begroot.

Algemeen oordeel over het gevoerde beleid

Indexatie en Pensioenambitie

Met de huidige premie en rekentools is het niet mogelijk om een pensioen op te bouwen ter hoogte van 60-70% van het (middel?) loon. Het bestuur van SPOA moet laveren tussen haar eigen wens om te zorgen voor een goed pensioen en de wens van de premiebetalers en werkgevers om de premie acceptabel te laten zijn.

BPOA heeft ervoor gekozen om de hoogte van de premie te beperken tot een bedrag horende bij een jaarsalaris van maximaal 75.000 euro. Dit betekent dat een aantal deelnemers niet gebruik kan maken van de maximale fiscale ruimte die door de overheid wordt geboden.

Communicatie

Een van de aandachtspunten uit voorgaande jaren was communicatie naar de deelnemers. Zeker vanwege de nieuwe regeling van essentieel belang. Het bestuur van SPOA heeft haar deelnemers goed geïnformeerd. Individuele vragen naar aanleiding van de nieuwe regeling zijn ook beantwoord. Daarnaast heeft het bestuur van SPOA een klankbordgroep opgericht om meer feeling met de deelnemers te hebben. Op dit moment zitten er zowel actieve deelnemers als gepensioneerden in deze groep.

Risicomanagement

Een van de aandachtspunten van 2016 van het VO ten aanzien van SPOA is het risico management. Het bestuur heeft aangegeven zich in 2016 nader te bezinnen op de toekomstbestendigheid van het fonds. Een strategische risicoanalyse/ kwetsbaarheidsstudie dient daar onderdeel van te zijn. Het VO constateert dat het besef ten aanzien van strategische risico's aanwezig is. De uitvoering moet grotendeels nog in gang worden gezet. Daarnaast blijft het VO aandacht vragen voor afbreukrisico en imagoschade vanwege het hedgefund op de Kaaiman Eilanden. Hierbij worden de bemerkingen van de visitatiecommissie volledig onderschreven.

Financiering

Gelet op het behaalde rendement van 11,1% heeft SPOA het uiterste gepresteerd om de negatieve effecten van de verplicht gestelde nog lagere disconteringsrente gedeeltelijk teniet te doen.

Governance

Opvallend is dat de governance commissie binnen het bestuur is opgeheven. Als reden hiervoor geeft SPOA dat zaken omtrent governance toch altijd met het voltallige bestuur worden besproken.

Het bestuur heeft op meerdere punten gewerkt aan haar continuïteit. Er is een nieuwe voorzitter benoemd. Tevens zijn er 2 aspirant bestuursleden toegetreden tot het bestuur. Zij zullen naar verwachting in de 2de helft van 2017 kunnen worden benoemd. Momenteel is er nog één vacature voor een bestuurslid. Selectie en benoeming zal plaatsvinden conform de statuten van het fonds.

Kostenbeheersing

Net als voorgaande jaren hebben de kosten die SPOA maakt de aandacht van het VO. Bijzondere aandacht is er voor de kosten die worden gemaakt door BPOA. Deze kosten komen volledig ten laste van de begroting van SPOA. Onduidelijk is of de kosten die BPOA maakt worden aangewend voor de taak die BPOA wettelijk heeft. SPOA kan dit aan het VO niet voldoende inzichtelijk maken.

SPOA heeft afspraken gemaakt met BPOA over de door te berekenen kosten. Het door beide penningmeesters overeen gekomen budget is voor de derde keer op rij overschreden. Er is een budget overeengekomen van € 25 euro per deelnemer. Op basis van het aantal deelnemers is het budget voor 2016 € 125.000. In 2016 waren de kosten van BPOA echter € 156.000. Uitgaande van het budget betekent dit een overschrijding van € 31.000 in 2016. Onze conclusie is dat de afspraken tussen BPOA en SPOA over de door BPOA te maken kosten in 2016 niet zijn nagekomen.

Toekomst SPOA

Het VO hecht belang aan een strategische risicoanalyse met de verkenning van verschillende te onderkennen toekomstscenario's. Het VO heeft het bestuur gevraagd haar tijdig te betrekken bij de uitkomsten van deze strategische analyse.

Conclusie

Naar de mening van het VO was het overleg met het bestuur steeds open en constructief. Het bestuur heeft een stap voorwaarts gemaakt in haar professionalisering en heeft de strategische beleidsvraagstukken op de agenda. Voor 2017 staat het bestuur voor een uitdagende taak de toekomstbestendigheid en de operationele bedrijfsvoering in goede banen te leiden.

Juni 2017

Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft ook in 2016 het overleg met het VO als kritisch, maar constructief en opbouwend ervaren. De samenwerking resulteert in verdere verbetering van de beheersing van processen, risico's en besluitvorming.

Eind 2016 en begin 2017 heeft het bestuur zich beraden over de nabije toekomst. Als gevolg van de discussie zijn missie, visie en strategie opnieuw geformuleerd en is een planning voor de komende jaren gemaakt. De aanbeveling nadrukkelijk het cybercrime risico binnen het risicomanagement te monitoren is in deze planning door het bestuur meegenomen.

Maar ook de governance heeft een nieuwe impuls gekregen en zal, in de portefeuille van de voorzitter, een nadrukkelijke plek krijgen op de agenda van de bestuursvergaderingen. Het VO zal het komend jaar nader hierover geïnformeerd worden.

Het bestuur bewaakt nauwlettend de governance met betrekking tot het aantal bestuursleden en opvolging conform statuten. De aspirant bestuursleden zijn met scholing en intensieve begeleiding intern bezig hun dossier voor DNB samen te stellen. Het bestuur zoekt daarnaast in 2017 een nieuw aspirant bestuurslid om tijdig een toekomstige vacature op te kunnen vangen.

De kosten overschrijding van BPOA wordt door het bestuur van SPOA besproken met BPOA, waarbij aandacht wordt gegeven aan de specificaties van de kosten.

Het bestuur van SPOA zal in 2017 verder werken aan toekomstbestendigheid van het fonds en verdere verbetering van de operationele processen, waarbij rekening gehouden wordt met de opmerkingen in het kader van risicobeheersing.

Intern toezicht

Verslag intern toezicht

Het intern toezicht heeft tot taak:

- a. Het beoordelen van beleids- en bestuursprocedures en -processen en de checks and balances binnen het fonds;
- b. Het beoordelen van de wijze waarop het bestuur het fonds aanstuurt;
- c. Het beoordelen van de wijze waarop het bestuur omgaat met de risico's op de langere termijn.

De werkwijze van het intern toezicht kent als stappen:

- Onderzoek naar alle documenten van het pensioenfonds;
- Overleg van het intern toezicht met het fondsbestuur;
- Verslaglegging van het overleg;
- Evaluatie van het gesprek en oordeelsvorming door het intern toezicht;
- Rapportage door het intern toezicht aan het fondsbestuur.

Het intern toezicht heeft de volgende onderwerpen met het bestuur besproken:

- Acties naar aanleiding van de vorige PFG-ronde;
- De financiële opzet van het fonds;
- Risicomanagement en Vermogensbeheer;
- Governance, Compliance, Deskundigheidsbevordering en Communicatie;
- Actuarieel, pensioenzaken en Wet- & regelgeving;
- Actualiteit en overige zaken.

Samenvatting van het rapport van het intern toezicht

Het Intern Toezicht heeft in november 2016 het bestuurlijk functioneren bij het Pensioenfonds voor Openbare Apothekers onderzocht en vastgesteld dat het fonds op een adequate wijze wordt bestuurd. Het bestuur is bevraagd op onder meer de volgende onderwerpen: acties naar aanleiding van de vorige PFG-ronde, risicomanagement, de toekomst van SPOA, vermogensbeheer, uitvoerings- en transactiekosten, uitbestedingsbeleid, bestuurlijke inrichting, geschiktheid en besluitvorming. Het Intern Toezicht heeft vastgesteld dat het bestuur de aanbevelingen van de vorige PFG-ronde serieuze aandacht heeft gegeven en dat belangrijke onderwerpen aandacht hebben. Naar het oordeel van het Intern Toezicht is het functioneren van het bestuur verbeterd en kwalificeert het Intern Toezicht dit als voldoende tot goed.

29 november 2016

mr. R. Bastian

Secretaris Intern Toezicht

Reactie van het Bestuur

Het bestuur van SPOA kan zich vinden in het rapport dat Intern Toezicht heeft gepresenteerd.

Het bestuur heeft kennis genomen van de aanbevelingen van het intern toezicht en deze overgenomen in haar actielijst.

Jaarrekening

Balans per 31 december

(na bestemming saldo; in duizenden euro)

Activa	2016	2015
Beleggingen voor risico pensioenfondsen [1]		
Onroerende zaken	50.836	50.509
Zakelijke waarden	449.784	352.984
Vastrentende waarden	788.081	867.909
Derivaten	56.286	49.473
Overige beleggingen	259.378	127.462
	1.604.365	1.448.337
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen [2]	828	889
Vorderingen en overlopende activa [3]	15.564	19.459
Liquide middelen [4]	47.098	31.012
Totaal activa	1.667.855	1.499.697

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Passiva	2016	2015
Stichtingskapitaal en reserves [5]	-76.076	-56.117
Technische voorzieningen		
Voorziening pensioenverplichtingen [6]	1.695.050	1.524.500
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen [7]	828	889
Overige technische voorzieningen [8]	658	658
	1.696.536	1.526.047
Kortlopende schulden en overlopende passiva [9]	47.395	29.767
Totaal passiva	1.667.855	1.499.697

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

	2016	2015
Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen [10]		
Directe beleggingsopbrengsten	31.531	33.298
Indirecte beleggingsopbrengsten	129.819	-33.729
Kosten van vermogensbeheer	-4.529	-4.933
	156.821	-5.364
Premiebijdragen van deelnemers [11]	28.830	28.614
Saldo van overdrachten van rechten [12]	-174	-1.031
Pensioenuitkeringen [13]	-32.925	-31.466
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen [14]		
Benodigd voor nieuwe aanspraken	-31.343	-29.452
Benodigde intresttoevoeging	917	-2.352
Inkoop uit waardeoverdracht en stortingen	-30	-81
Uitkeringen	33.100	31.632
Overgedragen pensioenverplichtingen	0	1.551
Vrijgevallen voor kosten	827	633
Correcties en mutaties	-164	-1.287
Mutatie herverzekering	-61	-125
Resultaat op overlijden	-2.044	-609
Wijziging rentetermijnstructuur	-151.587	-90.897
Wijziging grondslagen	-19.369	-497
Wijziging excasso-opslag	0	-7.327
Mutatie premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid	-759	51
Mutatie opgebouwd kapitaal	-37	237
Conversie	0	-9.814
Wijziging reservering onvoorwaardelijke toeslagverlening	0	-7.115
	-170.550	-115.452

[.] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

	2016	2015
Mutatie overige technische voorzieningen [15]	0	-18
Herverzekering [16]	-87	-28
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten [17]	-1.874	-1.919
Overige lasten [18]	0	0
Saldo van baten en lasten	-19.959	-126.664
Bestemming van het saldo		
Algemene reserve	-19.959	-126.664

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Kasstroomoverzicht

(in duizenden euro)

	2016	2015
Pensioenactiviteiten		
Ontvangsten		
Premiebijdragen van deelnemers	29.103	25.898
Premie ANW	-2	1
Overgenomen pensioenverplichtingen	26	66
Overige (inkoopsummen e.d.)	118	164
	29.245	26.129
Uitgaven		
Uitgekeerde pensioenen	-32.870	-31.471
Overgedragen pensioenverplichtingen	-200	-1.097
Herverzekering	-15	12
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-2.683	-1.078
	-35.768	-33.634
Beleggingsactiviteiten		
Ontvangsten		
Directe beleggingsopbrengsten	30.377	35.155
Verkopen en aflossingen beleggingen	3.073.292	2.353.303
	3.103.669	2.388.458
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-3.076.458	-2.372.028
Kosten van vermogensbeheer	-4.602	-4.848
	-3.081.060	-2.376.876
Mutatie liquide middelen	16.086	4.077
Saldo liquide middelen 1 januari	31.012	26.935
Saldo liquide middelen 31 december	47.098	31.012

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Algemeen

Toepassing Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving

De jaarrekening is opgemaakt in overeenstemming met de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder RJ 610 'Pensioenfonds' en BW 2 Titel 9.

Schattingen en veronderstellingen

Het opstellen van de jaarrekening in overeenstemming met BW 2 Titel 9 vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

Schattingswijzigingen

Wijziging AG-prognosetafel

Het fonds is ultimo 2016 overgestapt op de nieuwe Prognosetafel AG2016. Dit heeft geleid tot een verhoging van de voorziening met 4.830. Het effect van deze schattingswijziging is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Wijziging ervaringssterfte

Ultimo 2016 is het fonds overgestapt naar de ervaringssterfte HBO / Universiteit 2016. Dit heeft geleid tot een verhoging van de voorziening met 18.364. Het effect van deze schattingswijziging is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Wijziging overige grondslagen

Voor de partnerfrequenties is het fonds ultimo 2016 overgestapt naar CBS 2016, incl. samenwonend. Dit heeft geleid tot een verlaging van de voorziening van 742.

De opslag voor wezenpensioen is gewijzigd naar een opslag van 0,5% van de voorziening van het latente partnerpensioen van niet-gepensioneerde deelnemers. Dit zorgt voor een verhoging van de voorziening met 305.

De uitkeringsopslag is gewijzigd van 0,5% naar 0,3% en heeft geleid tot een verlaging van de voorziening van 3.332.

Het effect van deze wijzigingen is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Algemene grondslagen

Alle activa en passiva worden gewaardeerd op nominale waarde, tenzij hierna een andere waarderingsgrondslag wordt vermeld. Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeden en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Een actief of verplichting wordt niet langer in de balans opgenomen indien nagenoeg alle toekomstige voordelen en nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen.

Transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post vorderingen of schulden uit hoofde van effectentransacties.

Buitenlandse valuta

Activa en passiva in buitenlandse valuta worden omgerekend tegen de ultimo jaar geldende koersen. Per balansdatum bestaande valutatermijntransacties worden gewaardeerd tegen ultimo boekjaar geldende koersen. Verschillen ten opzichte van de contractkoers worden in de staat van baten en lasten verwerkt en als overlopende post dan wel belegging in de balans gepresenteerd.

Onroerende zaken

De ter beurze genoteerde aandelen in vastgoedbeleggingsfondsen worden gewaardeerd tegen de beurswaarde ultimo boekjaar. De niet ter beurze genoteerde fondsen worden gewaardeerd tegen hun actuele waarde, zijnde de intrinsieke waarde ultimo boekjaar waarbij de onderliggende beleggingen zijn gewaardeerd op marktwaarde.

Zakelijke waarden

De zakelijke waarden zijn gewaardeerd tegen de beurswaarde ultimo boekjaar. Aandelenfondsen waarvoor geen beurswaarde beschikbaar is, worden gewaardeerd tegen de op 31 december bekende intrinsieke waarde, waarbij de onderliggende beleggingen zijn gewaardeerd op beurswaarde.

Vastrentende waarden

De ter beurze genoteerde obligaties worden gewaardeerd tegen de beurswaarde ultimo boekjaar. De niet ter beurze genoteerde fondsen worden gewaardeerd tegen hun actuele waarde, zijnde de intrinsieke waarde ultimo boekjaar waarbij de onderliggende beleggingen zijn gewaardeerd op marktwaarde.

Derivaten

Beleggingen in beursgenoteerde derivaten worden gewaardeerd tegen de op 31 december bekende marktprijzen. Beleggingen welke onderhands zijn gekocht, waarvoor geen directe marktwaardering beschikbaar is, worden gewaardeerd op basis van actuele marktparameters.

RJ 610 schrijft voor dat derivaten met een negatieve waarde op de passiva zijde van de balans moeten worden weergegeven.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde.

Vorderingen

Vorderingen worden tegen de nominale waarde opgenomen, met uitzondering van vorderingen inzake gecedeerde aanspraken. Deze worden op dezelfde grondslagen berekend als de pensioenverplichtingen.

Liquide middelen

Dit betreft direct opeisbare tegoeden bij banken die worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Algemene reserve

De reserve voor algemene risico's dient ter dekking van algemene risico's van het fonds. Het saldo van de rekening van baten en lasten wordt aan de algemene reserve toegevoegd of onttrokken.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen is vastgesteld als de contante waarde van de tijdsevenredig opgebouwde pensioenaanspraken. Voor arbeidsongeschikte deelnemers is de voorziening pensioenverplichtingen gesteld op de contante waarde van de volledige te bereiken aanspraken. De voorziening pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd tegen actuele (markt)waarde.

De voorziening is gebaseerd op de volgende actuariële grondslagen:

Overlevingstafel en ervaringssterfte

In het boekjaar is de prognosetafel AG2016, startjaar 2017, gehanteerd zoals gepubliceerd door het Actuariel Genootschap (AG). De ervaringssterfte behelst leeftijdsafhankelijke correctiefactoren op de sterftetekansen, zodat rekening wordt gehouden met de hogere levensverwachting van de pensioenfondspopulatie ten opzichte van de gehele bevolking. De ervaringssterfte is gelijkgesteld aan de ervaringssterfte voor hoger opgeleiden.

Rentetermijnstructuur

Er is gebruik gemaakt van de rentetermijnstructuur (RTS) per 31 december 2016, zoals gepubliceerd door DNB, met gebruikmaking van de Ultimate Forward Rate (UFR) zonder driemaandsmiddeling van de RTS.

Toeslagverlening

Er wordt bij de vaststelling van de voorziening pensioenverplichtingen rekening gehouden met de onvoorwaardelijke toeslagverleningen van de actieve en gewezen deelnemers (1,5% tot de pensioenleeftijd) welke middels de betaalde premies worden gefinancierd. Er wordt geen rekening gehouden met voorwaardelijke toekomstige verhogingen van opgebouwde en toegekende pensioenen.

Leeftijdsverschil man-vrouw

Voor de reservering van het latent partnerpensioen gaat het fonds uit van het bepaalde partnersysteem. Het leeftijdsverschil tussen man en vrouw is op drie jaar gesteld.

Opslag Uitkeringsduur

In de voorziening pensioenverplichtingen is een voorziening van 0,3% opgenomen ter compensatie van het feit dat er wordt uitgekeerd tot en met de maand waarin de deelnemer komt te overlijden.

Uitkeringen

De uitkeringen zijn continu betaalbaar verondersteld.

Overige technische voorzieningen

Naast de voorziening pensioenverplichtingen is er een voorziening risicodekkingen aanwezig ter dekking van toekomstige premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid. De voorziening wordt vergoed middels een opslag op de betaalde premie van 2,5% van de actuariel benodigde premie. Daartegenover vinden onttrekkingen plaats als gevolg van invalidering.

Opslag wezenpensioen

Dit is een opslag van 0,5% van de voorziening van het latente partnerpensioen van niet-gepensioneerde deelnemers.

Opslag excassokosten

Voor toekomstige excassokosten wordt in de voorziening pensioenverplichtingen 2,5% gereserveerd.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Voor de berekening van de gekapitaliseerde waarde van de verzekeringspolissen zijn dezelfde grondslagen aangehouden als voor de totale voorziening pensioenverplichtingen. Er is met betrekking tot de herverzekeringscontracten geen recht op resultatendeling overeengekomen.

Herverzekering

Het pensioenfonds is op stop-loss basis herverzekerd voor het arbeidsongeschiktheids- en overlijdensrisico bij Zwitserleven.

Kortlopende schulden

Kortlopende schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden de schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde) indien geen sprake is van transactiekosten.

Resultaatbepaling

Algemeen

De lasten en baten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder directe beleggingsopbrengsten wordt bij vastrentende waarden verstaan de rente-opbrengst verminderd met de kosten; bij de zakelijke waarden wordt hieronder verstaan het bruto-dividend, voor aftrek van dividendbelasting verminderd met de kosten. De intresten van overige activa en passiva worden opgenomen op basis van nominale bedragen.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden de volgende resultaten opgenomen:

- gerealiseerde koersverschillen bij verkopen van beleggingen;
- aflossingen van leningen op schuldbetekenis;
- boetes bij vervroegde aflossingen van leningen op schuldbekentenis;
- valutaverschillen;
- niet-gerealiseerde koersverschillen.

Kosten vermogensbeheer

Onder de kosten vermogensbeheer worden de administratiekosten opgenomen die verband houden met het beheer van de beleggingen. De kosten vermogensbeheer worden in mindering gebracht op de beleggingsopbrengsten. Op pagina 37 is een toelichting op de vermogensbeheerkosten opgenomen.

Uitkeringen

De uitkeringen bestaan uit de betalingen aan uitkeringsgerechtigden in het boekjaar.

Uitvoeringskosten

Uitvoeringskosten worden toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben. Interne uitvoeringskosten ten aanzien van vermogensbeheer worden in mindering gebracht bij de beleggingsopbrengsten.

Bestemming van het saldo

Het resultaat ultimo jaar wordt onttrokken aan de algemene reserve.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode. Het kasstroomoverzicht is een weergave van de daadwerkelijke geldstroom van 1 januari t/m 31 december. Dus zonder rekening te houden met overloopposten.

Toelichting op de balans per 31 december

(in duizenden euro)

Activa

[1] Beleggingen voor risico pensioenfonds

Categorie	Stand ultimo 2015	Aankopen/ Verstrek- kingen	Verkopen aflossingen	Gerealiseerde koers- verschillen	Niet- gerealiseerde koers- verschillen	Stand ultimo 2016
Onroerende zaken						
Vastgoed beleggingsfondsen	50.509	417	-1.780	51	1.639	50.836
Zakelijke waarden						
Aandelen beleggingsfondsen	285.207	50.061	17	-17	39.988	375.256
Aandelen direct	67.777	53.971	-51.868	1.876	2.772	74.528
	352.984	104.032	-51.851	1.859	42.760	449.784
Vastrentende waarden						
Obligaties	841.498	2.529.232	-2.672.190	77.660	-11.042	765.158
Index obligaties	23.910	34.670	-36.428	248	523	22.923
Leningen op schuldbekentenis	2.501	5.100	-7.600	0	-1	0
	867.909	2.569.002	-2.716.218	77.908	-10.520	788.081
Derivaten						
Valutaderivaten	9.091	0	-8.576	8.576	-10.858	-1.767
Rentederivaten	33.824	-105	-18.927	19.576	2.447	36.815
Aandelenderivaten	0	9	-118	109	0	0
	42.915	-96	-27.621	28.261	-8.411	35.048
Overige beleggingen						
Hedgefonds	80.372	25.171	-2.171	1.233	597	105.202
Money Market Fund	47.090	405.553	-298.467	0	0	154.176
	127.462	430.724	-300.638	1.233	597	259.378
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds	1.441.779	3.104.079	-3.098.108	109.312	26.065	1.583.127

Categorie	Stand ultimo 2015	Aankopen/ Verstrek- kingen	Verkopen aflossingen	Niet- Gerealiseerde		Stand ultimo 2016
				koers- verschillen	gerealiseerde koers- verschillen	
Derivaten (passiva zijde)						
Valutaderivaten	2.062					6.402
Rentederivaten	4.496					14.836
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds passiva zijde	6.558					21.238
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds activa zijde	1.448.337					1.604.365
Liquide middelen beschikbaar voor beleggingen	16.999					36.492
Schulden uit hoofde van ontvangen collateral	-12.403					-22.907
Totaal beleggingen opgenomen in de risicoparagraaf	1.446.375					1.596.712

Er is een bedrag van € 22,9 miljoen aan onderpand ontvangen, dat is belegd in de portefeuille vastrentende waarden. Deze cashcollateral is opgenomen onder de kortlopende schulden. Het pensioenfonds heeft eind 2016 € 12,2 miljoen aan onderpand ontvangen in de vorm van (staats)obligaties en repo's als gevolg van positieve waardeontwikkelingen van de derivaten. Er is geen onderpand verstrekt. Het fonds is juridisch en economisch eigenaar van deze beleggingen.

Daarnaast is € 2,7 miljoen aan onderpand in een separaat depot ontvangen. Het juridisch eigendom van dit depot berust niet bij het fonds. Derhalve is dit onderpand niet verantwoord in de balans van het fonds.

Methodiek bepaling marktwaarde

In onderstaande tabel is aangegeven op welke manier de marktwaarden zijn afgeleid.

	Directe markt- notering	Onafhanke- lijke taxaties	NCW berekening	Andere methode	Stand ultimo 2016
Onroerende zaken					
Vastgoed beleggingsfondsen	232	0	0	50.604	50.836
Zakelijke waarden					
Aandelen beleggingsfondsen	0	0	0	375.256	375.256
Aandelen direct	74.528	0	0	0	74.528
	74.528	0	0	375.256	449.784
Vastrentende waarden					
Obligaties	788.081	0	0	0	788.081
Derivaten					
Valutaderivaten	0	0	-1.767	0	-1.767
Rentederivaten	0	0	36.815	0	36.815
	0	0	35.048	0	35.048
Overige					
Hedgefonds	0	0	0	105.202	105.202
Money Market Fund	154.176	0	0	0	154.176
	154.176	0	0	105.202	259.378
Totaal belegd vermogen	1.017.017	0	35.048	531.062	1.583.127

	2016	2015
[2] Herverzekeringsdeel technische voorzieningen		
Vordering met betrekking tot pensioenaanspraken		
Stand per 1 januari	889	1.014
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	-61	-125
Stand per 31 december	828	889
<p>De herverzekerde pensioenaanspraken hebben betrekking op aanspraken die zijn opgebouwd in het verleden. Deze pensioenaanspraken zijn herverzekerd bij Nationale Nederlanden en SPOA is de verzekeringnemer. Dit betekent dat Nationale Nederlanden de uitkering van deze pensioenen garandeert en de uitkering verricht aan SPOA. Vervolgens keert SPOA het pensioen uit aan de deelnemer.</p>		
[3] Vorderingen en overlopende activa		
Vorderingen op deelnemers van het pensioenfonds	2.539	2.928
Vorderingen uit hoofde van effectentransacties	25	4.418
Lopende intrest en nog te ontvangen dividend		
– Vastrentende waarden	8.373	11.398
– Overige beleggingen	0	462
– Banken	-10	-6
Subtotaal lopende intrest en nog te ontvangen dividend	8.363	11.854
Terugvorderbare dividendbelasting	217	226
Vorderingen op verzekeringsmaatschappijen	8	33
Betalingen onderweg	4.412	0
Totaal vorderingen en overlopende activa	15.564	19.459
[4] Liquide middelen		
Banken vermogensbeheerders	36.492	16.999
Kas Bank N.V.	1.091	3.349
ING Bank N.V.	9.515	10.664
	47.098	31.012
<p>De liquide middelen (m.u.v. banken vermogensbeheerders) staan ter vrije beschikking van het fonds.</p>		

[5] Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal

Het stichtingskapitaal bedraagt € 45,38.

Algemene reserve

Stand per 1 januari

Saldobestemming boekjaar

Stand per 31 december

Totaal eigen vermogen

Minimaal vereist eigen vermogen / minimaal vereiste dekkingsgraad

Vereist eigen vermogen / vereiste dekkingsgraad

Actuele dekkingsgraad

Beleidsdekkingsgraad

De actuele dekkingsgraad is 95,5%. Deze is vastgesteld als het Totaal Vermogen (Reserves plus de totale Voorzieningen) gedeeld door de totale Voorzieningen.

De berekening is als volgt:

$$(-76.076 + 1.695.050 + 828 + 658) / (1.695.050 + 828 + 658) \times 100\% = 95,5\%$$

Per 31 december 2016 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 93,8% en verkeert het pensioenfonds in een situatie van tekort.

Het pensioenfonds heeft in juni 2016 een geactualiseerd herstelplan bij DNB ingediend. Uit het herstelplan blijkt dat, uitgaande van de in dit herstelplan gehanteerde veronderstellingen, het pensioenfonds binnen de gekozen maximale hersteltermijn (2016: 11 jaar) herstelt tot het vereist eigen vermogen. Op basis van het reguliere beleid was verwacht dat de beleidsdekkingsgraad van het fonds in 2024 is hersteld tot ten minste het vereist eigen vermogen.

Volgens de prognose van de dekkingsgraad in het herstelplan 2016 was de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2016 geschat op 97,9%. De beleidsdekkingsgraad per eind 2016 (93,8%) is derhalve lager dan de geprognoseerde beleidsdekkingsgraad.

Eind maart 2017 is een nieuw herstelplan ingediend naar de situatie per 31 december 2016. Uit dit herstelplan blijkt dat de beleidsdekkingsgraad, uitgaande van de in het herstelplan gehanteerde veronderstellingen, zich naar verwachting binnen acht jaar (in 2024) herstelt naar het vereist eigen vermogen.

	2016		2015	
Stichtingskapitaal		0		0
Algemene reserve				
Stand per 1 januari	-56.117		70.547	
Saldobestemming boekjaar	-19.959		-126.664	
Stand per 31 december		-76.076		-56.117
Totaal eigen vermogen		-76.076		-56.117
Minimaal vereist eigen vermogen / minimaal vereiste dekkingsgraad	70.996	104,2%	65.536	104,3%
Vereist eigen vermogen / vereiste dekkingsgraad	303.213	117,9%	279.879	118,3%
Actuele dekkingsgraad		95,5%		96,3%
Beleidsdekkingsgraad		93,8%		99,1%

	2016	2015
Technische voorzieningen		
[6] Voorziening pensioenverplichtingen		
Stand per 1 januari	1.524.500	1.409.048
Mutatie via staat van baten en lasten	170.550	115.452
Stand per 31 december	1.695.050	1.524.500
Waarvan kapitaal deelnemers ¹⁾	13.464	13.427
Ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen		
Stand per 1 januari	1.524.500	1.409.048
Benodigd voor nieuwe aanspraken	31.343	29.452
Benodigde inresttoevoeging	-917	2.352
Inkoop uit waardeoverdracht en stortingen	30	81
Uitkeringen	-33.100	-31.632
Overgedragen pensioenverplichtingen	0	-1.551
Vrijgevallen voor kosten	-827	-633
Correcties en mutaties	164	1.287
Mutatie herverzekering	61	125
Resultaat op overlijden	2.044	609
Wijziging rentetermijnstructuur	151.587	90.897
Wijziging grondslagen	19.369	497
Wijziging excasso-opslag ²⁾	0	7.327
Mutatie premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid	759	-51
Mutatie opgebouwd kapitaal	37	-237
Conversie ³⁾	0	9.814
Wijziging reservering onvoorwaardelijke toeslagverlening ⁴⁾	0	7.115
	1.695.050	1.524.500

1) Onder de voorzieningen pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen zijn tevens de opgebouwde spaarkapitalen uit de oude pensioenregelingen opgenomen met een totale omvang van € 13.464 (2015: € 13.427). Als gevolg van de nieuwe pensioenregeling per 1 januari 2015 is de aanvullende kapitaalregeling komen te vervallen. Gezien voor deze spaarkapitalen geen separate beleggingen door het fonds zijn aangehouden, worden de gerelateerde verplichtingen in de jaarrekening onder de voorziening pensioenverplichtingen voor risico fondsen gepresenteerd. De gerelateerde beleggingen zijn opgenomen in de beleggingen voor risico pensioenfondsen

2) In de bestuursvergadering van 20 januari 2014 heeft het bestuur besloten om de opslag voor toekomstige excassokosten per 31 december 2015 te verhogen van 2,0% naar 2,5% van de voorziening. De verhoging van deze opslag is verwerkt in de eindstand van de technische voorzieningen ultimo 2015

3) Per 1 januari 2015 zijn de reeds opgebouwde pensioenaanspraken in de oude pensioenregeling geconverteerd naar pensioenaanspraken in de nieuwe pensioenregeling.

4) Tot 1 januari 2015 werd bij vaststelling van de technische voorziening uitgegaan van een onvoorwaardelijke toeslagverlening welke (gemiddeld genomen) per 1 juli valt. Op 2 mei 2016 heeft het bestuur besloten om de reserveringsmethodiek voor deze onvoorwaardelijke toeslagverlening binnen de technische voorziening aan te passen. Vanaf 1 januari 2015 wordt bij de vaststelling van de technische voorziening rekening gehouden met de daadwerkelijke jaarlijkse toekenning van de onvoorwaardelijke toeslagen per 1 januari van enig jaar.

	2016	2015
[7] Herverzekeringsdeel technische voorzieningen		
Stand per 1 januari	889	1.014
Mutatie	-61	-125
Stand per 31 december	828	889
Totaal voorziening pensioenverplichtingen	1.695.878	1.525.389
De voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds is als volgt opgebouwd		
– Actieve en arbeidsongeschikte deelnemers	800.384	723.403
– Gewezen deelnemers met premievrije aanspraken	287.983	251.744
– Pensioengerechtigden	607.511	550.242
	1.695.878	1.525.389
[8] Overige technische voorzieningen		
<i>Voorziening risicodekkingen</i>		
Stand per 1 januari	658	640
Mutatie via staat van baten en lasten	0	18
Stand per 31 december	658	658
Totaal technische voorzieningen ¹⁾	1.696.536	1.526.047
[9] Kortlopende schulden en overlopende passiva		
Schulden uit hoofde van derivaten	21.238	6.558
Schulden uit hoofde van interest en dividend	640	1.532
Schulden uit hoofde van effectentransacties	549	6.190
Schulden uit hoofde van ontvangen collateral	22.907	12.403
Belastingen en sociale premies	757	715
Schulden inzake kosten van vermogensbeheer	933	1.007
Schulden inzake pensioenuitvoerings- en administratiekosten	268	429
Schulden aan verzekeringsmaatschappijen	47	0
Omzetbelasting	56	705
Betalingen onderweg	0	228
	47.395	29.767
Alle kortlopende schulden en overlopende passiva hebben een looptijd van korter dan één jaar.		

1) De voorzieningen kennen, gezien hun aard, een langlopend karakter.

Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben geen gebeurtenissen na balansdatum plaatsgevonden, die een financiële impact hebben op het verslagjaar.

Toelichting op de staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

Bezoldiging bestuursleden

Bestuursvergoedingen zijn separaat weergegeven onder de pensioenuitvoerings- en administratiekosten. Hierin is in 2016 een bedrag ad 277 (2015: 225) aan bestuursvergoedingen opgenomen. Er zijn geen leningen en garanties verstrekt aan bestuursleden. Er zijn geen resultaat afhankelijke beloningen.

Personeel

Gedurende het boekjaar 2016 had Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers geen personeel in dienst.

Baten en lasten	2016	2015
[10] Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds		
Directe beleggingsopbrengsten		
Onroerende zaken	1.979	4.479
Zakelijke waarden	2.120	1.841
Vastrentende waarden	26.624	27.062
Derivaten	1.104	-22
Overige beleggingen	-296	-30
Subtotaal	31.531	33.330
Banken	-30	-47
Overige	30	15
Totaal directe beleggingsopbrengsten	31.531	33.298
Indirecte beleggingsopbrengsten		
<i>Gerealiseerde resultaten</i>		
Onroerende zaken	51	413
Zakelijke waarden	1.859	112.687
Vastrentende waarden	77.908	34.268
Derivaten	28.261	-58.887
Overige beleggingen	1.233	0
Valutarestaten	0	3
	109.312	88.484

	2016	2015
<i>Ongerealiseerde resultaten</i>		
Onroerende zaken	1.639	525
Zakelijke waarden	42.760	-90.140
Vastrentende waarden	-10.520	-46.521
Derivaten	-8.411	8.213
Overige beleggingen	597	3.444
Valutaresultaten	-5.558	2.266
	20.507	-122.213
Totaal indirecte beleggingsopbrengsten	129.819	-33.729
Kosten van vermogensbeheer		
Beheerloon aandelen	-679	-849
Beheerloon vastrentende waarden	-2.036	-1.966
Beheerloon overig	20	-164
Bewaarloon en overige kosten vermogensbeheer	-665	-667
Beleggingsadviseur	-173	-201
Beleggingsadministratie	-393	-381
Omzetbelasting	-603	-705
	-4.529	-4.933
Totaal kosten vermogensbeheer ¹⁾	-4.529	-4.933
De directe kosten vermogensbeheer omvatten de zichtbare ('directe') kosten die het fonds op factuurbasis betaalt. De kosten zijn, indien mogelijk, toegerekend aan de verschillende beleggingscategorieën. De transactiekosten zijn gesaldeerd met de beleggingsopbrengsten. De transactiekosten kunnen niet betrouwbaar worden vastgesteld, omdat deze verrekenend zijn in de aan- en verkoopprijzen.		
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds	156.821	-5.364
[11] Premiebijdragen van deelnemers		
Bijdragen van apothekers	28.714	28.449
Premie ANW	-2	1
Inkoopsommen (uit NN kapitalen)	118	164
	28.830	28.614
Feitelijke premie	28.830	28.614
Kostendekkende premie	41.173	33.531
Gedempte kostendekkende premie	27.346	27.784

1) Deze kosten wijken af van de kosten vermogensbeheer van het bestuursverslag, omdat daar ook kosten zijn opgenomen die zijn verwerkt in het nettorendement.

	2016	2015
De kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:		
– Actuarieel benodigd	33.859	28.540
– Opslag in stand houden vereist vermogen	6.264	3.560
– Opslag voor uitvoeringskosten	1.050	1.431
	41.173	33.531
De gedempte kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:		
– Actuarieel benodigd	15.857	23.436
– Opslag in stand houden vereist vermogen	2.933	2.917
– Opslag voor uitvoeringskosten	1.050	1.431
– Voorwaardelijk	7.506	0
	27.346	27.784
De actuarieel benodigde koopsom is voor de zuiver kostendeekkende premie vastgesteld op basis van de DNB rentetermijnstructuur per 31 december 2015. De solvabiliteitsopslag is gelijk aan 18,5%, zijnde het strategisch vereist eigen vermogen voor risico fonds per eind 2015. Het fonds heeft ervoor gekozen de gedempte kostendeekkende premie te dempen op basis van het verwacht rendement. Over het boekjaar 2016 bedroeg de feitelijk ontvangen premie 28.830. De feitelijk ontvangen premie is derhalve lager dan de zuiver kostendeekkende premie, maar hoger dan de gedempte kostendeekkende premie.		
[12] Saldo van overdrachten van rechten	-174	-1.031
[13] Pensioenuitkeringen		
Pensioenen		
Ouderdomspensioen	-27.020	-25.765
Vergoeding OP en NP uitkeringen Nationale-Nederlanden	95	107
Partnerpensioen	-5.861	-5.661
Wezenpensioen	-139	-147
Subtotaal	-32.925	-31.466
Totaal pensioenuitkeringen	-32.925	-31.466

	2016	2015
[14] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	-170.550	-115.452
[15] Mutatie overige technische voorzieningen		
Voorziening risicodekkingen	0	-18
[16] Herverzekering		
Premies herverzekering		
– Overlijdensrisico	-87	-29
– ANW-hiaat	0	1
	-87	-28
[17] Pensioenuitvoerings- en administratiekosten		
Administratie	-687	-794
Accountant: controle van de jaarrekening	-42	-32
BTW advies	-49	-27
Actuaris	-204	-222
Overige kosten uitvoering	-198	-205
Bestuurskosten	-328	-267
Contributies en bijdragen	-124	-102
Kosten BPOA	-156	-179
Overige kosten	-86	-91
Totaal Pensioenuitvoerings- en administratiekosten ¹⁾	-1.874	-1.919
Op grond van artikel 382a Boek 2 Titel 9 wordt opgegeven dat het honorarium voor de extern accountant en de accountantsorganisatie met betrekking tot het verslagjaar voor het onderzoek van de jaarrekening EUR 42 bedraagt.		
Saldo van baten en lasten	-19.959	-126.664

1) Zie uitgebreide specificatie in het bestuursverslag.

	2016	2015
Actuariële analyse van het saldo		
Beleggingen / marktrente	4.769	-98.641
Premies	-6.059	-3.466
Overlijden	-286	492
Kosten	3	145
Arbeidsongeschiktheid	35	130
Herverzekering	-148	-153
Waardeoverdracht	-204	439
Uitkeringen en diverse bestandsmutaties	1.356	-857
Wijziging grondslagen	-19.425	-7.824
Conversie	0	-9.814
Reservering onvoorwaardelijke toeslagverlening	0	-7.115
	-19.959	-126.664

Resultaatbestemming

Resultaatverdeling

Het bestuur heeft besloten het resultaat over het boekjaar 2016 als volgt te verdelen:

	2016
Algemene reserve	-19.959
	-19.959

Risicoparagraaf

(in duizenden euro)

Solvabiliteitsrisico

In de risicoparagraaf binnen het bestuursverslag is het beleid rond risicobeheersing uiteengezet. Hierna worden een aantal specifieke risico's nader toegelicht en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico dat het fonds loopt is het risico dat het niet over genoeg solvabiliteit beschikt. Indien het fonds niet solvabel is bestaat het risico dat het fonds de premie moet verhogen of dat een beperkte of geen toeslagverlening kan plaatsvinden voor (delen van) het deelnemersbestand. In het uiterste geval dient het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten te verminderen. Hoe solvabel het pensioenfonds is wordt getoets aan de hand van de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als de 12-maands voortschrijdend gemiddelde dekkingsgraad. Hoeveel eigen vermogen het fonds aan dient te houden gegeven de financiële risico's die het loopt (na afdekking) op de balans komt tot uitdrukking in de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets. Onder het huidige FTK geldt hierbij dat de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling afgezet wordt tegen de beleidsdekkingsgraad om te bepalen of het pensioenfonds in een tekort situatie verkeert.

De verschillende standaard risicofactoren hierin worden benoemd onder de noemer S1 tot en met S6 en de S10. Eind 2016 wordt geen rekening meer gehouden met eventuele additionele risico's. Hieromtrent heeft afstemming plaats gevonden met, bestuur, waarmerkend actuaris en DNB. Hierna zijn de uitkomsten weergegeven voor de verschillende risicocategorieën op basis van de strategische beleggingsmix ultimo 2016 van 117,9% en 2015 van 118,3%.

	2016		2015	
	€	%	€	%
<i>Op basis van feitelijke beleggingsmix</i>				
Renterisico (S1)	53.409	3,2	62.625	4,1
Zakelijke waarden risico (S2)	228.268	13,6	160.088	10,6
Valutarisico (S3)	60.856	3,6	47.989	3,2
Grondstoffenrisico (S4)	0	0,0	0	0,0
Kredietrisico (S5)	97.441	5,8	90.621	6,0
Verzekeringstechnisch risico (S6)	49.523	2,9	44.492	2,9
Concentratierisico (S8)	0	0,0	0	0,0
Actief beheer (S10)	8.223	0,5	1.982	0,1
Diversificatie-effect	-170.862	-10,2	-144.897	-9,6
Vereist eigen vermogen risico fonds (feitelijk)	326.858	19,4	262.900	17,4
Afname voor toerekening totale TV	135	-0,1	134	-0,2
Totaal vereist eigen vermogen (feitelijk)	326.993	19,3	263.034	17,2

	2016		2015	
	€	%	€	%
<i>Op basis van strategische beleggingsmix</i>				
Renterisico (S1)	40.029	2,4	45.459	3,0
Zakelijke waarden risico (S2)	208.212	12,4	187.160	12,4
Valutarisico (S3)	65.648	3,9	70.996	4,7
Grondstoffenrisico (S4)	0	0,0	0	0,0
Kredietrisico (S5)	98.650	5,9	87.794	5,8
Verzekeringstechnisch risico (S6)	49.523	2,9	44.492	2,9
Concentratierisico (S8)	0	0,0	0	0,0
Actief beheer (S10)	6.416	0,4	1.785	0,1
Diversificatie-effect	-165.400	-9,8	-157.941	-10,4
Vereist eigen vermogen risico fonds (strategisch)	303.078	18,0	279.745	18,5
Afname voor toerekening totale TV	135	-0,1	134	-0,2
Totaal vereist eigen vermogen (strategisch)	303.213	17,9	279.879	18,3
Actuele dekkingsgraad		95,5		96,3
Beleidsdekkingsgraad		93,8		99,1
Minimaal vereiste dekkingsgraad		104,2		104,3
Feitelijk vereiste dekkingsgraad		119,3		117,2
Strategisch vereiste dekkingsgraad		117,9		118,3

De beleidsdekkingsgraad van het Pensioenfonds is per 31 december 2016 lager dan de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling volgens het standaardmodel, waardoor het pensioenfonds in een tekort verkeert. In boekjaar 2016 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 93,8%. Afgezet tegen de beleidsdekkingsgraad van 2015 van 99,1%, is de beleidsdekkingsgraad afgenomen met 5,3%-punt.

Renterisico

Het renterisico wordt veroorzaakt, doordat de rentegevoeligheid van de verplichtingen afwijkt van de rentegevoeligheid van de beleggingen. Het Pensioenfonds kent een langere looptijd voor pensioenverplichtingen dan voor de looptijd van de beleggingen. Onderstaande duratiecijfers geven meer inzicht.

Duratie van de vastrentende waarden (inclusief rentederivaten) 20,5 jaar (2015: 18,0)

Duratie van de pensioenverplichtingen 20,6 jaar (2015: 20,0)

Voor de vaststelling van het renterisico bij het vereist eigen vermogen worden de kasstromen van de rentegevoelige beleggingen afgezet tegen de kasstromen van de voorziening pensioenverplichtingen. Vervolgens worden beide kasstromen afgezet tegen door DNB bepaalde renteschokken die per looptijd verschillen. Op basis van deze renteschokken kan de impact op de technische voorziening en de impact op alle rentegevoelige beleggingen worden berekend. Overeenkomstig kan een afdekkingspercentage worden berekend. Rentegevoeligheid is één van de belangrijkste factoren bij de bepaling van de (strategische) assetallocatie van de portefeuille.

	Feitelijke verdeling		Strategische verdeling	
	in €	%	in €	%
Impact op technische voorziening voor risico fonds (A)	122.007	7,2	122.007	7,2
Impact op de rentegevoelige beleggingen (B)	68.598	4,0	81.978	4,8
Renterisico	53.409	3,2	40.029	2,4
Afdekkingspercentage (B/A)		56,2		67,2

Hoogte buffer

Op basis van de Vereist eigen vermogen berekeningen bedraagt de buffer voor het feitelijk renterisico 53.409 (3,2%) en voor het strategisch renterisico 40.029 (2,4%).

Derivaten

Het renterisico is gedeeltelijk afgedekt door middel van renteswaps. De afloopdata variëren van 11-02-2016 tot 04-06-2051. Het ongerealiseerd resultaat bedraagt 8.411 negatief. Door deze swaps wordt de duratie van de portefeuille van vastrentende waarden verlengd van 18,0 naar 20,5 jaar (2015: van 16,9 naar 18,0 jaar).

Aandelen- en vastgoedrisico

Het pensioenfonds loopt het risico dat haar beleggingen in aandelen, vastgoed en hedgefonds en private equity in waarde dalen. In het beleggingsbeleid wordt met dergelijke risico's rekening gehouden door ondermeer een toepassing van voldoende spreiding in de beleggingsportefeuille naar categorieën, markten en dergelijke. De volatiliteit van de marktwaarden (prijsrisico's) van beleggingen wordt periodiek geëvalueerd en kan leiden tot bijstellingen in het vermogensbeheer. In onderstaande tabel wordt de verdeling naar de verschillende zakelijke waarden categorieën getoond.

	2016		2015	
	€	%	€	%
<i>Verdeling aandelen en vastgoed per categorie:</i>				
Beursgenoteerd vastgoed	232	0,0	23	0,0
Niet-beursgenoteerd vastgoed	50.604	10,1	50.486	12,5
Ontwikkelde markten (Mature markets)	303.894	60,8	262.248	65,0
Opkomende markten (Emerging markets)	145.890	29,1	90.736	22,5
	500.620	100,0	403.493	100,0

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch aandelen- en vastgoedrisico rekening gehouden met de door DNB voorgeschreven schokken die variëren overeenkomstig de risicograad van het type belegging. De buffer voor het feitelijk aandelen- en vastgoedrisico bedraagt 228.268 (13,6%) en voor het strategisch aandelen- en vastgoedrisico 208.212 (12,4%).

Valutarisico

Het valutarisico wordt veroorzaakt, doordat de verplichtingen van het pensioenfonds in euro's luiden terwijl een gedeelte van de beleggingen van het pensioenfonds in niet-euro luiden. Het pensioenfonds loopt het risico dat haar buitenlandse beleggingen dalen in waarde als gevolg van valutakoersontwikkelingen. Het pensioenfonds kiest er daarom voor om (een gedeelte van) haar buitenlandse valuta's af te dekken. Zonder afdekking van valutarisico loopt het pensioenfonds risico bij een daling van vreemde valuta ten opzichte van de euro. Door meer dan 100% van het risico af te dekken loopt het fonds risico bij een stijging van vreemde valuta ten opzichte van de euro.

Totaal beleggingen	2016		2015	
	€	%	€	%
<i>Totaal beleggingen naar valuta exclusief derivaten</i>				
Euro	779.922	48,8	812.799	56,7
Australische dollar	9.307	0,6	7.513	0,5
Amerikaanse dollar	412.676	25,8	333.000	23,2
Braziliaanse real	6	0,0	407	0,0
Britse pound sterling	96.055	6,0	98.234	6,8
Canadese dollar	11.340	0,7	7.543	0,5
Deense kroon	61.491	3,8	20.273	1,4
Hongaarse forint	1.198	0,1	0	0,0
Hongkongse dollar	34.547	2,2	26.040	1,8
Japanse yen	43.798	2,7	34.984	2,4
Mexicaanse peso	12.569	0,8	0	0,0
Nieuw-Zeelandse dollar	3	0,0	3	0,0
Nieuwe Turkse lira	1.011	0,1	1	0,0
Noorse Kroon	2.582	0,2	5.219	0,4
Poolse zloty	1.687	0,1	154	0,0
Singaporese dollar	1.506	0,1	1.282	0,1
Tsjechische kroon	33	0,0	4	0,0
Zuid-Afrikaanse rand	49	0,0	382	0,0
Zuid-Koreaanse won	293	0,0	0	0,0
Zweedse Kroon	14.473	0,9	10.838	0,8
Zwitserse frank	17.991	1,1	15.077	1,0
Overige valuta	95.942	6,0	63.531	4,4
	1.598.479	100,0	1.437.284	100,0

	2016		2015	
	€	%	€	%
<i>Totaal beleggingen naar valuta inclusief derivaten</i>				
Euro	1.421.990	89,1	1.303.083	90,1
Australische dollar	512	0,0	-2.123	-0,1
Amerikaanse dollar	45.511	2,9	31.731	2,2
Braziliaanse real	6	0,0	-21	0,0
Britse pound sterling	-25.236	-1,6	8.202	0,6
Canadese dollar	-421	0,0	2.688	0,2
Deense kroon	2.777	0,2	2.060	0,1
Hongaarse forint	727	0,0	0	0,0
Hongkongse dollar	34.547	2,2	26.040	1,8
Indiase roepie	0	0,0	828	0,1
Japanse yen	2.386	0,1	-167	0,0
Maleisische ringgit	0	0,0	-1.192	-0,1
Mexicaanse peso	85	0,0	1.169	0,1
Nieuw-Zeelandse dollar	3	0,0	3	0,0
Nieuwe Taiwanese dollar	0	0,0	-1.207	-0,1
Nieuwe Turkse lira	-1.140	-0,1	1	0,0
Noorse Kroon	2.582	0,2	1.572	0,1
Poolse zloty	1.687	0,1	154	0,0
Singaporese dollar	1.506	0,1	51	0,0
Tsjechische kroon	33	0,0	4	0,0
Zuid-Afrikaanse rand	163	0,0	574	0,0
Zuid-Koreaanse won	-67	0,0	-1.198	-0,1
Zweedse Kroon	13.350	0,8	11.756	0,8
Zwitserse frank	-231	0,0	-1.164	-0,1
Overige valuta	95.942	6,0	63.531	4,4
	1.596.712	100,0	1.446.375	100,0
Saldo waarde valutaderivaten	-1.767		9.091	

Derivaten

Ter afdekking van de valutarisico's op de effectenportefeuille zijn er door de vermogensbeheerders valutatermijntransacties afgesloten. De post valutatermijntransacties bestaat uit de volgende transacties, omgerekend in euro per 31 december 2016:

in duizenden euro	Contract waarde	Actuele waarde activa	Actuele waarde passiva	Resultaat	Expiratie datum
Euro - Amerikaanse dollar	565.561	1.804	4.641	-2.837	maart 2017
Euro - Australische dollar	8.928	139	0	139	maart 2017
Euro - Canadese dollar	13.016	58	53	5	maart 2017
Euro - Zwitserse frank	19.498	1	93	-92	maart 2017
Euro - Deense kroon	66.752	8	32	-24	april 2017
Euro - Britse pond	127.286	539	196	343	maart 2017
Euro - Japanse yen	73.690	1.774	873	901	maart 2017
Euro - Nieuwe Turkse lira	2.170	19	0	19	februari 2017
Euro - Zuid-Afrikaanse rand	115	2	1	1	februari 2017
Euro - Zweedse kroon	4.260	25	108	-83	februari 2017
Britse pond - Amerikaanse dollar	1.559	0	18	-18	februari 2017
Amerikaanse dollar - Braziliaanse real	2.236	52	58	-6	maart 2017
Amerikaanse dollar - Britse pond	650	6	0	6	februari 2017
Amerikaanse dollar - Canadese dollar	5.441	9	17	-8	februari 2017
Amerikaanse dollar - Hongaarse forint	1.430	16	0	16	februari 2017
Amerikaanse dollar - Indiase roepie	2.750	4	22	-18	februari 2017
Amerikaanse dollar - Indonesische roepie	965	0	24	-24	februari 2017
Amerikaanse dollar - Japanse yen	4.288	107	183	-76	februari 2017
Amerikaanse dollar - Zuid-Koreaanse won	1.887	35	18	17	maart 2017
Amerikaanse dollar - Mexicaanse peso	13.409	22	64	-42	februari 2017
Amerikaanse dollar - Zweedse kroon	1.492	14	0	14	februari 2017
overige valuta					
	917.383	4.634	6.401	-1.767	

Indien de afrekening van deze transacties op 31 december 2016 zou hebben plaatsgevonden dan zou het af te rekenen bedrag 1.767 hoger uitvallen dan de aankoopwaarde. Dit is het verschil in de waarde van de beleggingen voor, en na afdekking van het valutarisico ad resp. 1.598.479 en 1.596.712 zoals hierboven weergegeven.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch valuta risico rekening gehouden met een door DNB voorgeschreven schok van 20% voor valuta in ontwikkelde landen en van 35% voor valuta in opkomende markten. De buffer voor het feitelijk valuta risico bedraagt 60.856 (3,6%) en voor het strategisch valuta risico 65.648 (3,9%).

Grondstoffenrisico

Het pensioenfonds belegt niet in grondstoffen en hoeft daarom geen buffers hiervoor aan te houden.

Kredietrisico

Het pensioenfonds loopt het risico dat één of meerdere van haar tegenpartijen niet aan de voorafgesproken betalingen kan voldoen. Bij de berekening van het kredietrisico dient het effect van de kredietwaardigheid van de partijen waarin belegd wordt, tot uitdrukking te komen. Het kredietrisico komt tot uitdrukking in de zogenaamde creditspread. Deze creditspread is het verschil tussen de uitkering die afhangt van de kredietwaardigheid van de tegenpartij en een uitkering die met volledige zekerheid (risicovrij) tot uitkering zal komen.

Het kredietrisico verbonden aan derivatentransacties wordt beheerst door het afsluiten van standaardovereenkomsten met tegenpartijen, het beoordelen van de kredietwaardigheid van tegenpartijen, het spreiden van het transactievolume over verschillende tegenpartijen, het eisen van voldoende onderpand en een adequate monitoring met betrekking tot de gestelde eisen inzake het onderpand.

Het kredietrisico binnen de vastrentende waarden portefeuille kan naast de creditspread eveneens gemeten worden aan de hand van de ratingverdeling van de rentegevoelige beleggingsportefeuille. Deze ratingverdeling wordt afgegeven door een kredietbeoordelaar. Een Europese AAA rating impliceert dat de vastrentende waarden belegging geen kredietrisico loopt. Daarentegen worden beleggingen die geclassificeerd staan onder 'lager dan BBB' als zeer risicovol beschouwd. Cash wordt als kredietrisicovrij beschouwd. Beleggingen die geen rating ontvangen worden als risicovol beschouwd.

	2016		2015	
	€	%	€	%
<i>Notering onroerende zaken:</i>				
Beursgenoteerd	232	0,5	23	0,0
Niet beursgenoteerd	50.604	99,5	50.486	100,0
	50.836	100,0	50.509	100,0
<i>Notering aandelen:</i>				
Beursgenoteerd	74.528	16,6	67.737	19,2
Niet beursgenoteerd	375.256	83,4	285.247	80,8
	449.784	100,0	352.984	100,0
<i>Notering vastrentende waarden:</i>				
Beursgenoteerd	788.081	100,0	865.393	99,7
Niet beursgenoteerd	0	0,0	2.516	0,3
	788.081	100,0	867.909	100,0

	2016		2015	
	€	%	€	%
<i>Notering derivaten</i>				
Beursgenoteerd	0	0,0	0	0,0
Niet beursgenoteerd	35.048	100,0	42.915	100,0
	35.048	100,0	42.915	100,0
<i>Notering overige beleggingen:</i>				
Beursgenoteerd	154.176	59,4	47.090	36,9
Niet beursgenoteerd	105.202	40,6	80.372	63,1
	259.378	100,0	127.462	100,0

	2016		2015	
	€	%	€	%
<i>Rating vastrentende waarden:</i>				
AAA	216.091	27,4	353.759	40,8
AA	134.070	17,0	96.283	11,1
A	181.695	23,1	139.024	16,0
BBB	196.987	25,0	218.546	25,2
Geen rating of lager dan BBB	59.238	7,5	60.297	6,9
	788.081	100,0	867.909	100,0
<i>Verdeling vastrentende waarden naar looptijd:</i>				
Resterende looptijd < 1 jaar	87.839	11,1	28.762	3,3
Resterende looptijd 1 <> 5 jaar	106.703	13,5	90.213	10,4
Resterende looptijd >= 5 jaar	593.539	75,4	748.934	86,3
	788.081	100,0	867.909	100,0

Hoogte buffer

Binnen de berekening van het standaardmodel wordt een kredietrisico becijferd conform de ratingverdeling van de vastrentende waardenportefeuille. Naar mate de rating slechter wordt neemt de te hanteren buffer toe. Afgaande op de hierboven genoemde ratingverdeling resulteert dit in een buffer voor het feitelijk kredietrisico van 97.441 (5,8%) en voor het strategisch kredietrisico van 98.650 (5,9%).

Verzekeringstechnisch risico

Binnen het verzekeringstechnische risico worden in principe alleen risico's meegenomen die verband houden met sterfte. Het omvat de risico's als gevolg van afwijkingen ten opzichte van de verwachte sterfte en afwijkingen van de verwachte sterftetrend (langlevenrisico). Tot het verzekeringstechnische risico worden gerekend: procesrisico, risico-opslag voor afwijkingen ten opzichte van de sterftetrend en negatieve stochastische afwijkingen van de verwachtingswaarde. Deze drie risico's bedragen een percentage van de op actuele waarde berekende technische voorziening. Het procesrisico neemt af naarmate het deelnemersbestand toeneemt, omdat het sterfteproces dan beter kan worden geschat. De beide andere risicofactoren houden respectievelijk rekening met de onzekerheid in de sterftetrend en met de negatieve stochastische afwijkingen.

Hoogte buffer

De buffer voor het feitelijk en strategisch verzekeringstechnisch risico bedraagt 49.523 (2,9%).

Concentratierisico

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. De spreiding van de portefeuille is in de toelichting op de balans nader toegelicht. Ook 'grote posten' zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd.

In het standaardmodel is de gevoeligheid van het eigen vermogen voor concentratierisico (S8) gelijkgesteld aan 0%.

	2016		2015	
	€	%	€	%
Onroerende zaken				
<i>Verdeling onroerende zaken per sector:</i>				
Participaties in vastgoed beleggingsfondsen	50.836	100,0	50.509	100,0
<i>Verdeling onroerende zaken per regio:</i>				
Europa	50.836	100,0	50.509	100,0
Overig	0	0,0	0	0,0
	50.836	100,0	50.509	100,0

Grote posten: onroerende zaken van eenzelfde uitgevende instelling groter dan 2% van de totale beleggingen

CBRE Group Funds	50.603	3,2
------------------	--------	-----

	2016		2015	
	€	%	€	%
Aandelen				
<i>Verdeling aandelen per regio:</i>				
Europa	133.554	29,7	129.254	36,6
Noord-Amerika	269.763	60,0	105.196	29,8
Midden- en Zuid-Amerika	451	0,1	5.452	1,5
Azië	180	0,0	61.348	17,4
Oceanië	45.398	10,1	5.373	1,5
Overig	438	0,1	46.361	13,1
	449.784	100,0	352.984	100,0

Grote posten: aandelen van eenzelfde uitgevende instelling groter dan 2% van de totale beleggingen

Actiam responsible index fund	237.415	15,0	193.674	13,4
Blackrock Emerging Markets ex Latin America	68.603	4,3	45.984	3,2
BlackRock MSCI Emerging Markets Free B	69.239	4,4	45.459	3,2

Vastrentende waarden

Verdeling vastrentende waarden per regio:

Europa	359.777	45,7	638.614	73,6
Noord-Amerika	217.550	27,6	177.387	20,4
Midden- en Zuid-Amerika	11.683	1,5	13.600	1,6
Azië	4.252	0,5	5.328	0,6
Oceanië	20.623	2,6	14.499	1,7
Overige	174.196	22,1	18.481	2,1
	788.081	100,0	867.909	100,0

Grote posten: vastrentende waarden van eenzelfde uitgevende instelling groter dan 2% van de totale beleggingen

Staatsobligaties Nederland	87.907	5,6	73.028	5,1
Staatsobligaties Duitsland			206.581	14,3

	2016		2015	
	€	%	€	%
Overige beleggingen				
<i>Verdeling overige beleggingen per regio:</i>				
Europa	259.060	94,9	126.901	96,1
Noord-Amerika	170	0,1	299	0,2
Azië	0	0,0	0	0,0
Oceanië	120	0,0	212	0,2
Midden- en Zuid-Amerika	28	0,0	50	0,0
Overig	13.585	5,0	4.596	3,5
	272.963	100,0	132.058	100,0

Grote posten: overige beleggingen van eenzelfde uitgevende instelling groter dan 2% van de totale beleggingen

Blackrock DPAP CL SHS 2012 Serie 2	105.202	6,6	74.145	5,1
Blackrock ICS Euro Liquidity Fund	154.177	9,7	47.075	3,3

Er zijn geen beleggingen uitgeleend.

Hoogte buffer

Er wordt geen additionele buffer voor concentratierisico meegenomen.

Actief beheer risico

Actief beheer risico ontstaat doordat vermogensbeheerders actief beheer voeren op (delen van) de beleggingsportefeuille. Onder actief beheer worden afwijkende posities in portefeuilles verstaan die worden ingenomen ten opzichte van strategische benchmarks. De mate van actief beheer wordt bepaald aan de hand van de tracking error. Een lage tracking error impliceert dat het feitelijke rendement dicht bij de gekozen benchmark ligt, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat het rendement duidelijk van de benchmark afwijkt. Een hogere tracking error impliceert een hoger actief beheer risico.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereiste eigen vermogen wordt alleen een actief beheer risico becijferd voor de aandelenportefeuille indien de tracking error groter is dan 1%. Voor het pensioenfonds resulteert een buffer voor het feitelijk actief beheer risico van 8.223 (0,5%) en voor het strategisch actief beheer risico van 6.416 (0,4%), omdat de tracking error van de totale aandelenportefeuille 4,2% bedraagt.

Effect toerekenen naar totale vereiste dekkinggraad

Om van de vereiste dekkinggraad voor risico fonds te geraken tot de vereiste dekkinggraad dient een aanpassing van -0,1%-punt toegevoegd te worden op basis van de feitelijke verdeling en een aanpassing van -0,1%-punt op basis van de strategische verdeling. Deze aanpassingen dienen gemaakt te worden omdat het fonds een herverzekerde technische voorziening en een technische voorziening voor risico deelnemers heeft.

Uitbestedingsrisico

Zie voor een nadere beschrijving van dit risico de risicoparagraaf van het bestuursverslag.

Vastgesteld te Amersfoort d.d. 15 juni 2017

Het bestuur

Mw. M.J.G. van de Lustgraaf-Wielens,
voorzitter

Dhr. J.P. Boelstra,
secretaris

Overige gegevens

Statutaire bepaling van resultaatbestemming

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers te 's Gravenhage is aan Triple A – Risk Finance Certification B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Wet verplichte beroepspensioenregeling over het boekjaar 2016.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers, zoals vereist conform artikel 143 van de Wet verplichte beroepspensioenregeling. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het beroepspensioenfonds. Dit geldt tevens voor andere actuarissen en deskundigen die werkzaam zijn bij Triple A – Risk Finance Certification B.V.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het beroepspensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op 0,5% van het balanstotaal per eind 2016. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 367.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het beroepspensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 142 van de Wet verplichte beroepspensioenregeling, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 121 tot en met 135 van de Wet verplichte beroepspensioenregeling. De door het beroepspensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik ondermeer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het beroepspensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het beroepspensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het beroepspensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 121 tot en met 135 van de Wet verplichte beroepspensioenregeling met uitzondering van de artikelen 126, 127 en 128 omdat de verplichtingen niet volledig door waarden gedekt worden.

De beleidsdekkingsgraad van het beroepspensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Deze situatie bestaat voor 7 achtereenvolgende meetmomenten.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Amsterdam, 15 juni 2017

drs. J.J.M. Tol AAG RBA

verbonden aan Triple A – Risk Finance Certification B.V.

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Verklaring over de in het verslag over het boekjaar opgenomen jaarrekening 2016

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2016 van Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers te Den Haag gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit verslag over het boekjaar opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers op 31 december 2016 en van het resultaat over 2016, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2016;
- de staat van baten en lasten over 2016;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen.

Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers (hierna: de stichting) zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€ 12.150.000
Toegepaste benchmark	0,75% van het pensioenvermogen, zijnde het totaal van de technische voorzieningen en het stichtingskapitaal en reserves.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van de stichting en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritische grens bevindt. Aangezien de stichting in een herstelsituatie zit maar de beleidsdekkingsgraad per jaareinde niet dichtbij een kritieke grens ligt, hebben wij een percentage van 0,75% gehanteerd.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 607.000 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Risico	Onze controleaanpak
Ontwikkeling van de (beleids)dekkingsgraad	
<p>De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.</p> <p>De stichting is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of de stichting voldoende buffers heeft.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.</p>	<p>Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad.</p> <p>De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2016 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaris gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van de stichting beoordeeld op basis van het actuariële rapport van de certificerend actuaris en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven.</p> <p>Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maand-dekkingsgraden.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandtoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Voor boekjaar 2016 hebben wij de overgang naar de meest recente prognosetafel en de wijziging van de ervaringssterfte als key items geïdentificeerd. – Daarnaast heeft de certificerend actuaris een plausibiliteitstoets uitgevoerd op de ontwikkeling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaris

Waardering en toelichting van niet-(beurs)genoteerde beleggingen

De beleggingen zijn een significante post op de balans van de stichting. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen), maar er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van netto-contante-waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen.

De waarderingonzekerheid neemt inherent toe bij (onafhankelijke) taxaties en netto-contante-waardeberekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. De posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen, met name vastgoedfondsen en hedgefondsen kennen eveneens inherente waarderingonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers.

De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen beschreven in de paragraaf 'Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling' en een nadere toelichting opgenomen in toelichting '[1] Beleggingen voor risico pensioenfonds'. Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2016 € 531,1 miljoen is belegd in niet-(beurs)genoteerde fondsen (33,5% van de totale beleggingen). Hiervan heeft € 155,8 miljoen (9,8% van de totale beleggingen) betrekking op vastgoed beleggingsfondsen en hedgefondsen.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de niet-(beurs)genoteerde beleggingen niet juist gewaardeerd zijn. In onze risico-inschatting houden wij rekening met het feit dat de onderliggende beleggingen in de niet-(beurs)genoteerde aandelenfondsen veelal genoteerde marktprijzen als basis van de waardering kennen hetgeen de schattingsonzekerheid verlaagt.

Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2016. Voor niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen zijn de waarderingen geverifieerd met gecontroleerde jaarrekeningen 2016 van deze fondsen. Waar deze (nog) niet beschikbaar zijn omvat onze controle aansluiting met de meest recente (niet-gecontroleerde) rapportages van de fondsmanagers, alsmede onderzoek van de uitkomsten van back-testing procedures (met gecontroleerde jaarrekeningen).

Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen onderzocht.

Risico	Onze controleaanpak
Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen	
<p>De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen betreffen een significante post in de balans van de stichting. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuariel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij de stichting, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle.</p> <p>De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in de paragraaf 'Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling' en een nadere toelichting opgenomen in toelichting '[6] Voorziening pensioenverplichtingen'. Hieruit blijkt dat schattingswijzigingen hebben plaatsgevonden door toepassing van de meest recente prognosetafels (verhoging voorziening € 4,8 miljoen) en aanpassing van de ervaringssterfte op basis van nader onderzoek (verhoging voorziening € 18,4 miljoen). Tevens hebben schattingswijzigingen plaatsgevonden ten aanzien van overige grondslagen welke cumulatief tot een verlaging van de voorziening van € 3,8 miljoen geleid hebben.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd zijn.</p>	<p>Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaris van de stichting. De certificerend actuaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaris heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaris onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2016. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels en de effecten van de wijzigingen hierin, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.</p> <p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2016.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaris. – Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaris, gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn.

Risico	Onze controleaanpak
Tekortkomingen interne beheersing beleggingsadministratie door uitvoeringsorganisatie	
<p>De stichting heeft de beleggingsadministratie en de bewaring van effecten uitbesteed. Het bestuur blijft eindverantwoordelijk voor deze activiteiten. De financiële informatie die ontvangen wordt van deze uitvoeringsorganisatie is deels opgenomen in de jaarrekening van de stichting. De stichting heeft dit toegelicht in paragraaf 'Uitbestedingsrisico' van de risicoparagraaf van de jaarrekening en in de sectie 'Karakteristieken van het fonds' van het bestuursverslag.</p> <p>In het kader van de controle van de jaarrekening onderkennen wij het risico dat de door de stichting uitbestede processen niet goed worden beheerd en dat de ontvangen financiële informatie van de uitbestedingspartijen niet betrouwbaar is.</p>	<p>Voor zover relevant voor onze controle van de jaarrekening, hebben wij de effectieve werking van interne beheersmaatregelen ten aanzien van de beleggingsadministratie en de bewaarfunctie getoetst op basis van de ontvangen Standaard 3402 rapportage. De service auditor heeft hierbij een assurance rapport met beperking afgegeven. Wij hebben de impact van deze beperking overwogen op onze controle van de jaarrekening van de stichting, specifiek ten aanzien van het bestaan en de waardering van de beleggingen evenals de juistheid en volledigheid van de (in)directe beleggingsopbrengsten en aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden verrichtten aanzien van de gerelateerde posten in de jaarrekening.</p>

Verklaring over de in het verslag over het boekjaar opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het verslag over het boekjaar andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag, bestaande uit de samenvatting, bestuur en organisatie en het bestuursverslag;
- de overige gegevens;
- andere informatie, bestaande uit meerjarenoverzicht, verantwoordingsorgaan, intern toezicht en de bijlagen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de

continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Maastricht, 15 juni 2017

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. drs. P.A.E. Dirks RA

Bijlagen

Kenmerken van de Pensioenregelingen

SPOA voert een collectieve beschikbare premieregeling met directe omzetting in pensioenaanspraken. De pensioenregeling is gebaseerd op een vooraf vastgestelde premie (22,7%) van de pensioengrondslag, niveau 2016, die de deelnemers afdragen aan SPOA. Het pensioengevend inkomen is hierbij gemaximeerd op € 76.845 (niveau 2016) op fulltimebasis.

Indien de verschuldigde premie later wordt voldaan dan de termijnen genoemd in lid 1 van artikel 18 van het pensioenreglement dan is de deelnemer door het enkele verloop van de termijn in verzuim. Vanaf de dag volgend op de in lid 1 (van artikel 18 van het pensioenreglement) bedoelde termijnen is wettelijke rente verschuldigd. Voor de wettelijke rente wordt aangesloten bij de wettelijke rente die van toepassing is op handelstransacties en bedraagt minimaal 5%.

Ouderdomspensioen

De beoogde opbouw van het ouderdomspensioen bedraagt 1,3% van de pensioengrondslag. De pensioenrichtleeftijd bedraagt 67 jaar. Indien de premie ontoereikend is om deze pensioenopbouw te financieren wordt naar rato van het premietekort de pensioenopbouw gekort.

Voor de aanspraken op ouderdomspensioen van deelnemers en van gewezen deelnemers zonder ingegaan pensioen, geldt een vaste stijging met 1,5% per jaar tot de pensioenrichtleeftijd van 67 jaar, eventueel vermeerderd met een resultaatafhankelijke verhoging (voorwaardelijke toeslag). Jaarlijks beziet het bestuur of een resultaatafhankelijke verhoging (voorwaardelijke toeslag) wordt toegekend. Voor de overige pensioenaanspraken geldt uitsluitend de genoemde resultaatafhankelijke verhoging (voorwaardelijke toeslag). De voorwaardelijke toeslagverlening is gemaximeerd op het minimum van de prijsindex en 1,5%.

Partnerpensioen

Voor deelnemers wordt een partnerpensioen opgebouwd ter grootte van 1,313% van de pensioengrondslag voor de dienstjaren vanaf 1 januari 2015. Voor actieve deelnemers die tevens op 31 december 2014 deelnamen aan de pensioenreglementen 1 of 2, geldt een overgangsregeling. Deze overgangsregeling houdt in dat het partnerpensioen wordt aangevuld tot het niveau van het partnerpensioen zoals verzekerd was per 31 december 2014.

Wezenpensioen

Het wezenpensioen gaat in op de eerste van de maand volgend op het overlijden van de (gewezen) deelnemer en duurt voort tot uiterlijk de 21-jarige leeftijd van het op wezenpensioen recht hebbende kind. Het wezenpensioen bedraagt 20% van het opgebouwde partnerpensioen. Voor actieve deelnemers die tevens op 31 december 2014 deelnamen aan de pensioenreglementen 1 of 2, geldt een overgangsregeling. Deze overgangsregeling houdt in dat het wezenpensioen wordt aangevuld tot het niveau van het wezenpensioen zoals verzekerd was per 31 december 2014.

Voortzetting pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid

Een (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte deelnemer betaalt (gedeeltelijk) geen premie meer. De pensioenaanspraken worden berekend alsof de betrokkene tot aan de pensioenrichtleeftijd de premiebetaling voortzet. Het bestuur houdt bij de vaststelling van de hoogte van de vrij te stellen premies rekening met de betaalde premies.

Fiscale aanwijzing/goedkeuring.

De pensioenregeling van SPOA zoals deze geldt vanaf 1 januari 2015 is door het Ministerie van Financiën bij brief van 8 mei 2015 als pensioenregeling aangewezen zoals bedoeld in artikel 19d van de Wet op de Loonbelasting 1964.

Daarnaast is de pensioenregeling voorgelegd aan de Belastingdienst voor een fiscale goedkeuring zoals bedoeld in artikel 19c van de Wet op de Loonbelasting. De fiscale goedkeuring is per brief van 26 juni 2015 afgegeven.

Colofon

Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers (S.P.O.A.)
Akerstraat 92, 6411 HD Heerlen
Postbus 4471, 6401 CZ Heerlen

Redactie

Stichting Pensioenfonds Openbare Apothekers, Heerlen